

OTDK-DOLGOZAT

2015

**A MINŐSÉGI MAGYAR MARHAHÚS TERMELÉSÉNEK
NEMZETKÖZI VERSENYKÉPESSÉGE**

**THE INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF
PRODUCING QUALITY HUNGARIAN BEEF**

Kézirat lezárva: 2013. december 13.

TARTALOMJEGYZÉK

1.	BEVEZETÉS	1
2.	VERSENYKÉPESSÉG SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉSE.....	2
2.1.	VERSENYKÉPESSÉG ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSE.....	2
2.2.	AZ AGRÁRGAZDASÁG VERSENYKÉPESSÉGÉNEK LEHETSÉGES MUTATÓSZÁMAI.....	4
2.2.1.	Naturális módszeren alapuló mutatók.....	4
2.2.2.	Megnyilvánuló komparatív előnyök módszerén alapuló mutatók.....	6
2.2.3.	Erőforrás–költség módszerén alapuló mutatók.....	9
3.	A MEZŐGAZDASÁGI SZEKTOR VERSENYKÉPESSÉGÉRE HATÓ EGYES SAJÁTOS TÉNYEZŐK	11
3.1.	AZ AGRÁRGAZDASÁG VERSENYKÉPESSÉGÉT BEFOLYÁSOLÓ NEMZETGAZDASÁGI TÉNYEZŐK	11
3.2.	A KÖZÖS AGRÁRPOLITIKA HÚSMARHA ÁGAZATOT ÉRINTŐ SZABÁLYOZÁSA ÉS TÁMOGATÁSI RENDSZERE	12
3.2.1.	A mezőgazdaság multifunkcionalitása és nemzetgazdasági jelentősége	12
3.2.2.	Marha– és Borjúhús Közös Piaci Rendtartásának változása	16
3.2.3.	Új Közös Agrárpolitika.....	25
4.	A MARHAHÚS TERMELÉSE, FOGYASZTÁSA ÉS KERESKEDELME.....	28
4.1.	A MARHAHÚS TERMELÉS HELYZETKÉPE.....	28
4.2.	A MARHAHÚS FOGYASZTÁS HELYZETE	32
4.3.	A MARHAHÚS NEMZETKÖZI KERESKEDELME.....	35
4.3.1.	Az EU harmadik országokkal folytatott kereskedelemi szabályozása	35
4.3.2.	A marhahús világpiaci árának alakulása	37
4.3.3.	A marhahús exportja és importja	38
4.3.4.	A magyar marhahús külkereskedelme	40
5.	A MAGYAR HÚSMARHA SZEKTOR VERSENYKÉPESSÉGE.....	44
5.1.	NATURÁLIS MÓDSZEREN ALAPULÓ BEVÉTEL–KÖLTSÉG KALKULÁCIÓ	44
5.2.	MEGNYILVÁNULÓ KOMPARATÍV ELŐNYÖK MÓDSZERÉN ALAPULÓ RCA MUTATÓ.....	48
5.3.	BECSÜLT TERMELŐI TÁMOGATÁS MUTATÓ (PSE, MPS).....	49
5.4.	A MAGYAR HÚSMARHA SZEKTOR PIACI HELYZETKÉPE TENYÉSZTŐI SZEMSZÖGBŐL.....	51
6.	KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK.....	57
6.1.	STRATÉGIAI ÉS TOVÁBBI KUTATÁSI TÉMAJAVASLATOK A MAGYAR HÚSMARHA SZEKTOR VERSENYKÉPESEBBÉ TÉTELÉRE.....	60
	IRODALOMJEGYZÉK	63
	MELLÉKLETEK.....	I
1.	MELLÉKLET: EURÓPAI KÖZPONTI BANK (EKB) ÁLTAL KÖZZÉTETT TÁRGYÉVENKÉNTI JANUÁR 1– JÉN ÉRVÉNYES ÁRFOLYAMOK.....	II
2.	MELLÉKLET: NÉHÁNY ORSZÁG MARHAHÚS ÖNELLÁTOTSÁGI SZINTJE %-BAN.....	III
3.	MELLÉKLET: SEUROP SZERINTI OSZTÁLYOZÁS	IV
4.	MELLÉKLET: A BEVÉTEL ARÁNYOS JÖVEDELMEZŐSÉG ÉRZÉKENYSÉG VIZSGÁLAT	V
5.	MELLÉKLET: MAGYARORSZÁG ÉLŐ SZARVASMARHA ÉS MARHAHÚS KERESKEDELMÉN ALAPULÓ KOMPARATÍV ELŐNY MUTATÓ (RCA) SZÁMÍTÁSA	VI
6.	MELLÉKLET: KÉRDŐÍV	VII
7.	MELLÉKLET: INTERJÚK FŐBB PONTJAI.....	XI

TÁBLÁZAT- ÉS ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: A versenyképesség mérésére szolgáló mutatók	4
2. ábra: Porter-féle versenyképességi gyémánt kibővített rendszere.....	9
3. ábra: Néhány ország mezőgazdaságának.....	13
4. ábra: Mezőgazdasági művelés alatt álló területek.....	14
5. ábra: Közvetlen kifizetések újraelosztása	26
6. ábra: A világ marhahús termelése 2012	29
7. ábra: Az EU marhahús termelése	30
8. ábra: A magyar anyatehén állomány hasznosítás szerinti megoszlása	31
9. ábra: Néhány ország egy főre jutó marhahús fogyasztása	32
10. ábra: A marhahús világpiaci ára	38
11. ábra: A világ vezető marhahús exportőrei	39
12. ábra: Európai Unió marhahús kereskedelmének főbb partnerei	40
13. ábra: Az élő marha és marhahús külkereskedelmi értéke Magyarországon.....	40
14. ábra: PSE mutató néhány országban	49
15. ábra: PSE mutató alakulása Magyarországon	50
16. ábra: PSE mutató összetételének alakulása Magyarországon	51
17. ábra: A válaszadó gazdaságok tevékenységének megoszlása	52
18. ábra: A vágómarha értékesítési csatornáinak megoszlása	53
19. ábra: Az exportpiaci célországok és az értékesített termék megoszlása	54
20. ábra: A megkérdezett húsmarha tenyésztők gazdálkodási eredményei.....	55
21. ábra: A húsmarha ágazat főbb problémái a tenyésztői vélemények alapján	56
22. ábra: A magyar húsmarha tenyésztő ágazat SWOT mátrixa	57

1. táblázat: A húsmarha ágazatot érintő támogatási jogcímek	23
2. táblázat: Az agrár-környezetgazdálkodási (AKG) támogatások	24
3. táblázat: Néhány ország marhahús önellátottsági szintje %-ban.....	34
4. táblázat Magyarország élő marha és marhahús külkereskedelme	41
5. táblázat: Magyarország élő marha külkereskedelmi partnerei	42
6. táblázat: A vizsgált gazdaságok legfontosabb technológiai paraméterei, 2012 ..	45
7. táblázat: A termelési költségek és a bevételek összetétele, 2012.....	46
8. táblázat: Érzékenység vizsgálat.....	47

1. BEVEZETÉS

„Senki sem nyert még versenyt, aki nem nevezett be.”

/Arnold Bennett/

Kutatásom célja, hogy a magyar húsmarha tenyésztők ágazati helyzetképét megismerve feltárjam a versenyképességre ható negatív tényezőket. A témaválasztásom kezdetén megfogalmazódó hipotézisek;

- 1. Mezőgazdasági támogatások nélkül nem tartható fenn a húsmarha tenyésztés.*
- 2. Hazánkban a túltermelés miatt értékesíthető nehezen a marhahús.*
- 3. A magas fogyasztói ár miatt alacsony hazánkban a marhahús fogyasztása.*

A szekunder kutatás módszerét segítségül hívva a versenyképesség gazdag nemzetközi és hazai szakirodalmának feldolgozását követően statisztikai adatbázisok felhasználásával részletes elemzés készül a világpiaci árakról és a főbb marhahús termelő országokról. A vizsgálat részletesen kitér a nemzetgazdaságok marhahús önellátottságára és fogyasztására, valamint Európa és Magyarország főbb marhahús külkereskedelmi partnerkapcsolatai is feltérképezésre kerülnek.

A téma aktualitását adja, hogy a Közös Agrárpolitika 2011. évi reformjában kezdeményezett változások adaptációja hazánkban várhatóan 2014-ben kezdődik meg, mely a támogatási rendszer teljes átalakítását fogja eredményezni.

A primer kutatás módszerét alkalmazva kiértékelésre kerülnek a magyar húsmarha tenyésztők által kitöltött kérdőívek, melyek reális képet adnak a piaci lehetőségeikről és problémáikról. A többoldalú megközelíthetőség érdekében kevert típusú interjú készül – az egyik tenyésztő egyesület elnökével, egy szarvasmarha nagykereskedővel, egy Fejér megyei és egy Csongrád megyei gazdálkodóval – valamint a húsmarha tartás bevétel–költség oldalú elemzésére is sor került. Dolgozatom célja, hogy a marhahús termelés globális felmérését követően a hazai húsmarha tenyésztők véleményét, együttműködési javaslatait, piaci problémáit összegezve egy lehetséges irányvonalat és további kutatási témákat keressek hazánk húsmarha szektorának versenyképesebbé tételének céljából.

2. VERSENYKÉPESSÉG SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉSE

A versenyképesség nagyon összetett elméleti fogalom, melynek pontos definícióját még nem sikerült a közgazdászoknak meghatározni. A fejezet célja, hogy a versenyképesség szakirodalomban létező főbb elméleteit áttekintve egy átfogó képet adjon a versenyképességet befolyásoló tényezőkről, majd bemutatásra kerül néhány agrárgazdasági versenyképesség mérésére szolgáló mutató.

2.1. VERSENYKÉPESSÉG ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSE

Török Ádám kijelentése a versenyképesség fogalmának összetettségét fejezi ki, mely szerint „ez a fogalom nem vezethető le egyértelműen a közgazdaságtan egyik alapvető paradigmájából sem, azaz tulajdonképpen elméletileg nem lehet definiálni” (Török, 1999). A verseny a fogyasztói jólét emelése érdekében fokozódik, így az amerikai megközelítés a keresletet meghatározó jelentőségűnek tartja (Tímár, 2004). Az európai felfogás szerint a kínálati oldal jelentősége éppen olyan fontos tényező a kialakuló versenyben, hiszen így lesz képes a termelői oldal folyamatosan megújulni és magasabb színvonalú fogyasztói igényeket kielégíteni (Findrik–Szilár 2000). A szakirodalomban olvasható az a meghatározás is, mely szerint a komparatív előnyök befolyásolják egy ágazat versenyképességét. Csáki György elmélete szintén megfogalmazza a komparatív előnyök fontosságát, azonban felhívja a figyelmet, hogy ebben az esetben tökéletes piaci rugalmasságot kell, hogy feltételezzünk. A piaci működés zavarait állami beavatkozásokkal lehet korrigálni, hiszen a kínálati és a keresleti oldal között a tökéletlen piac teremti a kapcsolatot. Ezen tények ismeretében szükséges a versenyképességi vizsgálathoz a keresleti és a kínálati oldalt is elemezni (Csáki, 2011).

A versenyképesség a vállalatok életképességét fejezi ki versenykörnyezetben. A vállalatoknál kiemelten a termékdifferenciálás és költségtényezők csökkentése jelenik meg. Ezen stratégiák alkalmazásával versenyelőnyt képeznek, azonban az előny pontos forrása nehezen meghatározható. Származhat erőforrásokból (technológiai, humán, pénzügyi, logisztikai, földrajzi, elhelyezkedési) vagy szakmai hozzáértésből (képzettség, kapcsolatok, képességek, különleges adottságok). Egy gazdaság piaci versenykörnyezetben való viselkedését a versenyképességgel fejezhetjük ki. Pozitívnak akkor tekinthetünk egy vállalatot, ha a gyorsan és hatékonyan képes alkalmazkodni a piaci változásokhoz és mindezt a fenntartható fejlődés jegyében képes kivitelezni. Kielezett versenykörnyezetben a folyamatos megújulás és az állandó megfelelési kényszer nehezedik a gazdaság szereplőire.

re. Egy régebbi megfogalmazás szerint egy gazda addig versenyképes, míg ki nem szorul a termelésből és a piaci pozíciói vissza nem esnek. Ha már nem képes hosszú távon megtartani piaci részarányát versenyképtelenné válik (Heinrich et al., 1999).

A piacgazdaságokat a versenyhelyzet pozitívan befolyásolja, azonban nem veszik figyelembe a környezeti hátrányban lévő országok természeti tőkéjének minőségi és mennyiségi csökkenését és az egyes országok munkaerő értékének eltérő árait, mely tényezők országonként eltérően járulnak hozzá a hatékonyságához (Takács, 2001).

A versenyképesség értelmezése minden ágazat elemzése során sajátos, így egyedi-
leg kell meghatározni a versenyképesség dimenzióját, a természeti erőforrások eltérő arányait, a hatékonyságot, a gazdaságpolitikai szabályozásokat, az innovációra való képességet és a szaktudás változó jelenlétét, hiszen a mezőgazdaság és az ipar nem vethető össze egységesen egymással. A versenyképesség vizsgálati szintjét nagyban befolyásolja, hogy az elemezni kívánt piac milyen térbeni elhelyezkedéssel, illetve hogy lokális, regionális, nemzeti, uniós vagy világszintű kiterjedéssel bír. A mezőgazdasági vállalatok versenyképességének megítélése szempontjából az állam meghatározó szerepet játszik, hiszen a különböző mennyiségi és árszabályozó intézkedések, a jövedelempótló támogatások torzítják a versenyképesség meghatározását, ugyanakkor a protekcionista eszközökön túlmenően az adott ország árfolyam-politikája is jelentősen módosíthatja a versenyképességi előnyök érvényre jutását. A mérőszám megválasztásakor figyelembe kell venni, hogy milyen terméket, szolgáltatást vagy gazdasági szereplőt vizsgálunk. Fontos tény, hogy az innováció eredménye is egyfajta teljesítmény, azaz versenyképesség a piacon (Schwab, 2012).

Összegezve elmondható, hogy a versenyképesség alakulását rengeteg tényező befolyásolja, melyek ágazatonként, nemzetgazdaságonként, időben és térben is eltérőek lehetnek. A mezőgazdaság esetében különösen összetett a versenyképességet befolyásoló hatások rendszere, hiszen a többi ágazattól eltérően gyakori a kereskedelemkorlátozó eszközök alkalmazása, melyek gátolhatják a versenyképes termékek érvényesülését. A következő fejezetben a versenyképesség mérhetőségére alkalmas mutatókat tekintem át.

2.2. AZ AGRÁRGAZDASÁG VERSENYKÉPESSÉGÉNEK LEHETSÉGES MUTATÓSZÁMAI

A versenyképesség kifejezésére alkalmas mutatószámok összességét rendszerezve tekinthetjük át, azonban a fejezetben csak az agrárgazdaság versenyképességének mérésére alkalmas mutatószámok ismertetésére törekszem. (1. ábra)

Módszerek csoportja	Módszer megnevezése	Mutatók
Hagyományos módszerek	Naturális (ár, költség, jövedelem, terület, stb.) módszerek	Területi hatékonyság, ár- versenyképesség, jövedelemtermelő-képesség, egységköltség mutató
Kereskedelemre épülő módszerek	Konstans piaci részesedés, megnyilvánuló komparatív előnyök, szektor- specializáció, Grubel- Lloyd index , deviza- kitermelés	CMS, RCA, RTA, lnRXA, RC, UVD, SSI, GL
Erőforrásokra épülő módszerek	Erőforrás-költség mutatók, működési versenyképesség	DRC, BRC, PSE, OCRA

1. ábra: A versenyképesség mérésére szolgáló mutatók

Forrás: Szűcs (2009) alapján saját szerkesztés

2.2.1. Naturális módszeren alapuló mutatók

Török Ádám elméletében a versenyképesség termelést mérő mutatói arra épülnek, hogy a versenytársakhoz képest alacsonyabb fajlagos költségek lehetővé teszik a nyereség vagy a piaci részesedés növelését (Török, 1996). A hagyományos mérési módszerek csoportjában a természetes tényezőkkel végzett hatékonysági, termelékenységi és jövedelmezőségi vizsgálatok kifejezhetik egy adott gazdaság versenyképességét. Az adott árat, költséget vagy jövedelmet a vizsgált szektor legjobb eredményét elérő gazdaságához hasonlítva versenyképességi következtetések vonhatók le (Jámbor et al., 2009).

A hatékonyság értelmében egy gazdálkodó szervezet fenntarthatóságának alapvető eleme, hogy az outputok és az inputok ár-érték aránya kedvező legyen. A bevételek és a ráfordítások költsége között keletkező plusz jövedelem kifejezi a vállalat hatékonyságát. A hatékonyság mérésével kifejezhető, hogy az egységnyi ráfordítással milyen eredményt képes elérni a gazdálkodó szervezet. Az értékek ilyen esetben természetes vagy pénzértékben is

kifejezhetők, azonban az értékek önmagukban nem értelmezhetők, hiszen viszonyítani szükséges az értékesítési árakhoz, vagy a versenytársak önköltségéhez.

A termelékenység két szemszögből is vizsgálható, szűkebb értelemben az élőmunka termelékenységét érthetjük alatta. Tágabb értelemben a termelési folyamatban felhasznált inputok outputokká alakítását, melynek kimeneti értékhez a vállalatok stratégiája, marketing tevékenysége is hozzájárul.

$$\text{Termelékenység} = \frac{\text{Outputok mennyisége}}{\text{Inputok mennyisége}}$$

A hosszabb időtávú vizsgálatoknál a többtényezős termelékenységi mutató használata célszerű, mely az egy egység élőmunkára jutó GDP értékéhez hozzájáruló hozzáadott értéket fejezi ki.

A vállalatok termelékenységének és hatékonyságának növelése önmagában nem hoz versenyelőnyt, hiszen ettől csak a működés eredményessége függ, azonban nem képes a piaci pozíció javulását eredményezni. A gazdálkodó szervezetek esetében a versenyre való képesség az állandóan változó piaci helyzethez, a versenytársakhoz, a rendelkezésre álló erőforrásokhoz és az ökológiai tényezőkhez való alkalmazkodás készségében nyilvánul meg. A folyamatosan változó körülményekhez való alkalmazkodás kulcsa a megfelelő vállalati stratégia. A versenyképesség természetesen csak akkor tartható fenn hosszú távon, ha egy vállalat megkülönböztethető kompetenciákkal rendelkezik a versenytársaihoz képest. Fontos, hogy a vállalat megfelelő menedzsmenttel, munkaerővel, technológiával és jó területi elhelyezkedéssel és megfelelő erőforrás ellátottsággal rendelkezzen. A versenyelőnyök megléte esetén a vállalat versenyképességét négy általános mérőszámmal fejezhetjük ki.

Az költség–ár viszonyok jelentősen meghatározzák a gazdálkodó szervezetek jövődelmét, hiszen a termék önköltségén felül realizálódó bevételek biztosítják a hosszabb távú fenntarthatóságot. Az a vállalat versenyképes, amely versenytársainál alacsonyabb önköltségen képes előállítani termékeit, hiszen így azonos piaci áron nagyobb profitot képes realizálni. Kijelenthetjük, hogy az alkalmazott árstratégia meghatározó jelentőségű, azonban erősen befolyásolhatja a termelési költségek változása, a keresleti viszonyok átalakulása és versenytársak árszínvonalának változása.

A minőség ugyan szubjektívnak nevezhető mérőszám, azonban nagyon fontos alap-eleme a versenyképes termelésnek, hiszen nagyban befolyásolhatja a realizálható bevételt. A vásárlás során a fogyasztók minőség iránti igénye esetenként még a magasabb piaci árat is képes figyelmen kívül hagyni, így belátható, hogy rendkívül fontos szereppel bír.

Fontos mérőszám a vállalatok naturális versenyképességének meghatározásában az idő tényező, hiszen a megfelelő időben történő fogyasztói szükségletek kielégítése vagy a termeléshez szükséges erőforrások időben történő rendelkezésre bocsátása rendkívül fontos a versenyben. A tökéletlen piac miatt az előre nehezen jelezhető keresleti növekedések kielégítéséhez alkalmazkodni tudó vállalatok versenyelőnnyel bírnak.

A flexibilitás nem csupán a piaci szükségletek mennyiségi kielégítésében nyilvánul meg, hanem az egyéni fogyasztói igényekhez való alkalmazkodás képességében is. A termékek versenyképessége nem csupán a termelői szinten, hanem a vállalat stratégiai, finanszírozási szintjein is változhat. A termékek a vertikálisan összekapcsolt ellátási láncokon keresztül jutnak el a fogyasztókig, azonban a vállalati menedzsment által horizontálisan bekapcsolt ellátási lánc szakaszok szintén növelhetik a termék és a vállalat versenyképességi fokát. Annál magasabb lehet egy termék versenyképessége, minél több ellátási szakasz kapcsolódik be a vállalaton belül az értékláncba. A versenyképesség értelmezésének bonyolultságát mutatja, hogy már a vállalaton belül is több dimenzióból kell vizsgálni a termékre ható versenytényezőket (Blaskó et al., 2011).

2.2.2. Megnyilvánuló komparatív előnyök módszerén alapuló mutatók

Adam Smith abszolút előnyökkel kapcsolatos gondolataiból született meg, mely szerint, ha valamely ország a másikkal viszonyítva egy adott terméket alacsonyabb költség szinten képes előállítani, akkor indokoltá válik a nemzetközi kereskedelem. Egy vállalatnak addig érdemes növelni a termelését és eladását, amíg az jövedelmező, tehát a termék előállítási költségét a piaci eladási árszint alatt tudja tartani. Ricardo (1948) a komparatív előnyök és a kereskedelemről származó költségáramok eltérésére koncentrált. Felismerte, hogy az országok a leghatékonyabb felhasználás alapján veszik igénybe a még kihasználatlan erőforrásaikat. A nemzetközi cserefolyamatokban résztvevő országok kedvezőbb helyzetbe ke-

rülnek a komparatív költségelőnyeket hasznosítva. Több terméket képesek előállítani adott inputfelhasználás mellett, ezáltal növekszik a kereskedelemben részt vevő országok társadalmi jóléte.

A klasszikus és neoklasszikus nézőpontokat a külgazdasági elméletek fejlesztették tovább. Ide sorolható Vernon termékciklus–életgörbe elmélete, mely szerint a komparatív előny a termékek életciklusa szerint változik. Elmélete szerint a termelési és a piaci faktorkok a termék különböző életciklusában eltérő. Heckscher és Ohlin a komparatív előnyök forrásának a termelési tényezők országonként eltérő megoszlását tekintették. A tényezőellátottság elmélete alapján a termőfölddel ellátott országok termőföld–intenzív, míg a tőkével bővelkedő országok pedig tőke–intenzív javakat fognak exportálni.

A külkereskedelmi áruszerkezeti mutatók alapelve, hogy ha az adott termékből exporttöbblet van a nemzetgazdaságban, akkor a termék előállításához kedvezőek a feltételek, azaz komparatív előnnyel rendelkezik. Importtöbblet esetén az adott termék komparatív hátrányát feltételezik a mutatók.

A legegyszerűbbnek tekinthető külkereskedelmi specializációs mutató az exportfedezettségi mutató, mely az adott termék import–export arányát fejezi ki.

$$C = X_i / M_i,$$

ahol X_i az i termék exportja, az M_i pedig az i termék importja, így megkapjuk, hogy az adott termék exportja hány százaléka az importjának.

Az RCA (Revealed Comparative Advantage) megnyilvánult komparatív előny mutató, melyet az országok külkereskedelmi teljesítmény mérésére 1965-ben Balassa Béla alkotott meg. A „kereskedelem áruszerkezete az országok között a viszonylagos” költségekben, valamint a nem ár jellegű tényezőkben mutatkozó különbségeket tükrözi (Balassa, 1965), tehát a kereskedő országok komparatív előnyei nyilvánulnak meg. A külkereskedelmi áruszerkezeti mutatók és a nemzetgazdasági export–import összetétele alapján lehetőség nyílik a komparatív előnyöket vizsgálni (Chikán et al., 2002). A nemzetközi versenyképesség számszerűsítésének és összehasonlító elemzésének legelterjedtebb módszere.

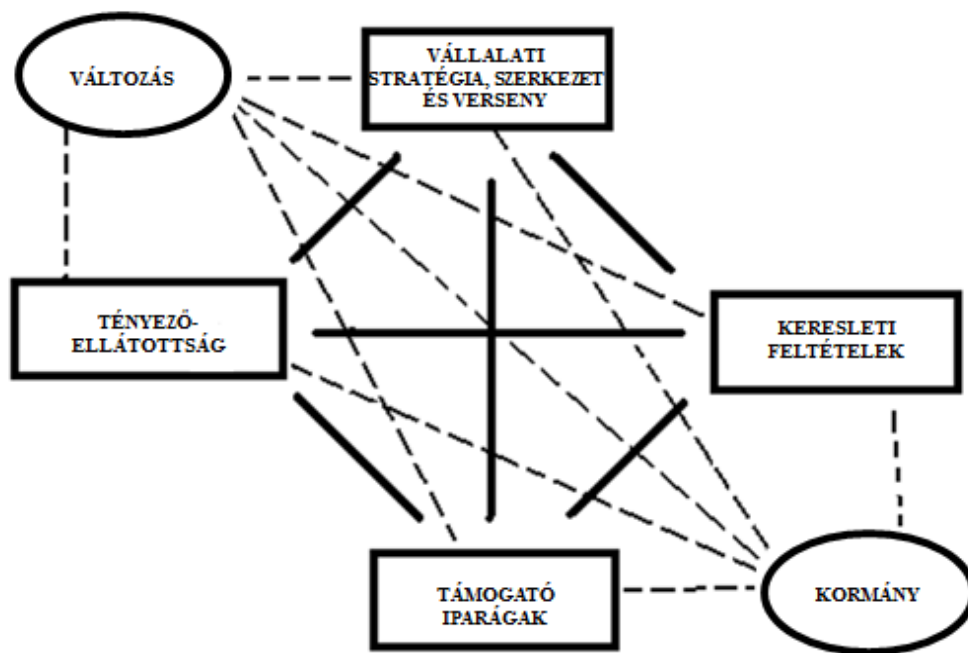
$$RCA_{aj} = (X_{aj} / X_a) / (X_{wj} / X_w),$$

ahol X_{aj} az adott ország exportja j termékből, X_a az a ország teljes áruexportja, X_{wj} a j termék világexportja, X_w a világ teljes áruexportja. „A mutató azon a feltevésen alapul, hogy j termék részarányának a ország kivitelében elvileg ugyanakkorának kellene lennie, mint j termék világexportjának a teljes világexportból. Ha a két kiviteli részarány hányadosa ennek a feltevésnek megfelelően 1, akkor j termék pontosan akkora súlyt képvisel a ország exportjában, mint a világexportban, azaz sem látszólagos komparatív előny, sem feltárt (megnyilvánult) komparatív hátrány nincs (Török, 1999). Az SSI (Sector Specialisation Index) a szektorális specializációs mutató, mely az RCA mutató célpiacokra specializált változata. Az exportőr ország adataira építve az átlagos nemzeti versenyképességi szintet fejezi ki az összexporton belül, egy kiválasztott piac részarányával.

A kilencvenes évek elején Porter véleménye szerint a versenyképesség fogalma többértelmű, így a nemzetgazdasági kompetitív előnyök fogalmát alkalmazza, mely figyelembe veszi a méretgazdaságosságból és a termékdifferenciálásból származó előnyöket.

A gyémánt modellben dinamikusan fejlődő környezetet feltételez, hiszen a verseny állandóan és gyorsan változó folyamat. A nemzetgazdaság versenyelőnyeinek meghatározóit négy fő tényezőcsoportként fogalmazza meg, melyek támogatják vagy épp akadályozhatják a vállalatokat a hazai és a nemzetközi versenyelőnyök megteremtésében. A globalizáció hatására a nemzetgazdasági tényezőellátottság viszonyai kiterjedtek, hiszen a vállalatok transznacionális szinten szervezik tevékenységüket, kihasználva az országonként eltérő termelési költségeket. Porter (1990) megállapítása szerint a termelési tényezők között hierarchia van, így alapvető és fejlett termelési tényezőket is figyelembe kell venni. Alapvetőnek tekinti a természeti erőforrások és az éghajlat tényezőit, míg a fejlett termelési tényezők közé a magasan képzett mérnökök, kutatóintézetek és a digitális távközlési struktúrák sorolhatók. A fejlett termelési tényezőkön keresztül érhetőek el olyan magasabb rendű versenyelőnyök, mint a szabadalmaztatott termékek és gyártási technológiák. A globális piacokon ezen fejlettebb termelési tényezőket nehezebb átültetni, hiszen a legjobban a hazai bázison képes teljes egészében érvényesülni.

Porter felhívja a figyelmet a „szerencse faktorra” is, mely szerint egy váratlan esemény az országokra különböző hatást gyakorolhat, hiszen a nemzetgazdaságok sajátos viselkedése eltérően képes kihasználni az adódó lehetőségeket (Csáki, 2011). Meghatározó a nemzetgazdaságok szerkezeti rugalmassága, innovációs képessége, tőkeereje és kormány gazdaságpolitikája. A Porter-féle versenyképességi gyémánt kibővítve a versenyelőny kialakulására ható tényezők rendszerével. (2. ábra)

2. ábra: Porter-féle versenyképességi gyémánt kibővített rendszere

Forrás: Csáki (2011) p. 123.

2.2.3. Erőforrás–költség módszerén alapuló mutatók

A DRC (*Domestic Resource Cost*) hazai erőforrás–költség hányados mutatószám a nemzetközi ár–versenyképesség mérésére szolgált. A hazai termék előállításához szükséges primer erőforrások (föld, tőke, munkaerő) felhasználásának költségeit az általuk létrehozott hozzáadott érték nagyságához viszonyítja (Masters, 2004). A DRC módszert Michael Bruno és Kruger dolgozta ki. Egy ország adott árucikkének belföldi termelése akkor rendelkezik komparatív előnnyel, ha a termeléséhez felhasznált belföldi erőforrások költsége kisebb, mint a referencia országban vagy ország–csoportban ($DRC < 1$). A hazai nem ke-

reskedelemképes erőforrásokkal előállított világpiaci áron számított hozzáadott értéket a hazai erőforrás költséghányadosa fejezi ki (Fleming et al., 2006). A DRC mutatószámot gyakran alkalmazzák az agrárgazdaság nemzetközi versenyképességének meghatározásához.

A PSE (*Producer Support Estimate*) becsült termelői támogatás mutatót a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD, *Organisation for Economic Cooperation and Development*) dolgozta ki az agrártámogatások nemzetgazdasági összehasonlíthatóságának céljából. A nemzetgazdaságok költségvetésében ténylegesen megjelenő támogatásokat közvetett és közvetlen kifizetések kategóriájában csoportosítja. Az egyik leggyakrabban alkalmazott mutató a becsült termelői támogatás (PSE, mely a mezőgazdasági támogatottság értékét fejezi ki. A mutató csak a közvetlen termelői támogatásokat és a piaci ártámogatásokat foglalja magába.

Az MPS (*Market Price Support*) piaci ártámogatások mutatószáma az agrárpolitika rejtett támogatási elemeit hivatott feltárni. A mutató az árkülönbségek kialakulását előidéző burkolt agrárpolitikai intézkedések becsült arányát fejezi ki az adott év belpiaci termelői árainak és a világpiaci referenciaárak viszonyításából. „Ha a belpiaci árak magasabbak a világpiaci referenciaáraknál, protekcionista beavatkozásokról beszélhetünk, ellenkező esetben a fogyasztók részesülnek rejtett támogatásban. A százalékos PSE a becsült termelői támogatás értékének összes mezőgazdasági bevételre (árbevétel és kifizetett költségvetési támogatások összege) vetítése” (Kürthy–Potori, 2013).

A versenyképességgel kapcsolatos irodalom áttanulmányozása alapján látható, hogy a több szempontú megközelíthetőség miatt, számos eltérő mérőszám létezik. A mezőgazdaság versenyképességére az iparágaktól eltérő, speciális tényezők is hatást gyakorolnak, így a szektor versenyképességének mérésére nem minden mutató alkalmas. A következő fejezetben a mezőgazdaság versenyképességére ható tényezők feltárásával foglalkozom.

3. A MEZŐGAZDASÁGI SEKTOR VERSENYPÉSSÉGÉRE HATÓ EGYES SAJÁTOS TÉNYEZŐK

Tekintettel arra, hogy a mezőgazdasági szektorra sajátos termelési, kereskedelmi és piacszabályozó intézkedések hatnak az elméleti megalapozás érdekében ki kell térni a nemzetgazdasági és nemzetek feletti versenypésségre ható szabályozó rendszerek áttekintésére.

3.1. AZ AGRÁRGAZDASÁG VERSENYPÉSSÉGÉT BEFOLYÁSOLÓ NEMZETGAZDASÁGI TÉNYEZŐK

A mezőgazdasági vállalatok versenypésségének megítélése szempontjából az állam meghatározó szerepet játszik. A különböző mennyiségi és árszabályozó intézkedések, a jövedelempótló támogatások torzíthatják a versenypésség meghatározását. Másik tevékenység a protekcionista eszközökön túlmenően az adott ország árfolyam–politikája, melyek jelentősen módosítják a versenypésségi előnyök érvényre jutását, hiszen a valuta alul– vagy felülértékelése markáns lehet. A reálárfolyam felértékelését is figyelembe kell venni az árversenypésség vizsgálatakor, hiszen előfordulhat olyan eset, hogy a mutatókkal történő értékelés egyértelmű előnyt jelez, azonban a potenciális piacokon érvényesülő agrárprotekciónizmus, vagy a valuta erőteljes felülértékelése összességében mégis versenyhátrányt mutat a potenciális piacok hasonló termékeivel (Bozsik, 2004).

Az árfolyam–politikának jelentős hatása van a mezőgazdaság versenypésségére, hiszen az ár és a kamatláb változások eltéréseket idézhetnek elő. A 2000–es évek elején bevezetett sávszélesítés ugyanis a forint erősödését hozta, ami csökkentette az import árát és az inflációt, növelte a megtakarításokat, ugyanakkor negatívan érintette az exporttöbbletet realizáló mezőgazdaságot. Az árfolyam erősödése kedvezőtlenül hatott az exportáló vállalatok cash–flowjára, így rontotta azok forráshoz jutásának esélyeit. A szintén ebben az időszakban végrehajtott minimálbér–emeléseknek köszönhetően csökkent az egységnyi bérköltségre jutó termelés, ami a versenypésséget veszélyeztette (Farkas et al., 2005).

A mezőgazdaságban elérhető jövedelmeket a piaci és a pénzügyi rendszeren kívül a politikai, birtokszerkezeti, technológiai, hatékonysági tényezők bonyolult összessége egyaránt befolyásolja. A termelői jövedelmeket a támogatások javítják, azonban az adók, a társadalombiztosítási és földbérleti díjak csökkentik a jövedelmezőség szintjét. Az Európai Unió forrásából származó tökejuttatások célja, hogy segítsék a felzárkózást az új tagok számára, így javítva a gazdálkodók jövedelmezőségét és önfinanszírozó képességét. Fon-

tos megismernünk a húsmarha ágazatot érintő támogatási rendszer szerkezetét és szabályrendszerét.

3.2. A KÖZÖS AGRÁRPOLITIKA HÚSMARHA ÁGAZATOT ÉRINTŐ SZABÁLYOZÁSA ÉS TÁMOGATÁSI RENDSZERE

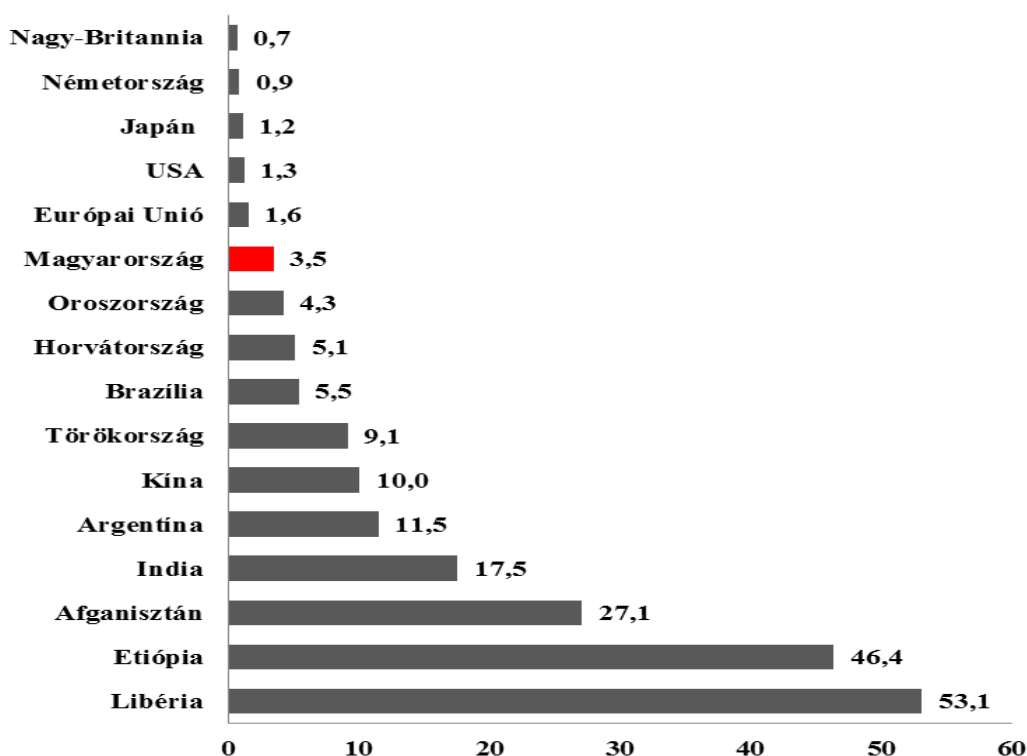
A fejezet a mezőgazdaság multifunkcionalitását hangsúlyozva magyarázatot ad a közvélemény által megkérdőjelezett mezőgazdasági támogatások szükségességére. A Közös Agrárpolitika az Európai Unió területén gazdálkodók egyik jövedelemforrása és a kereskedelem szabályozásában is meghatározó szerepet tölt be. A húsmarha tartás szemszögéből fontos támogatási rendszereket összegzem, melyek hatással vannak a hazai húsmarha szektor versenyképességére.

A téma aktualitását adja, hogy jelenleg mindenkit várakozással tölt el, hogy a 2011-ben kezdeményezett új KAP reform és az Európai Unió 2014–2020 közötti költségvetési időszaka milyen változásokat eredményez 2014-től hazánkban. Fontosnak tartom, hogy a Közös Agrárpolitika igen összetett támogatási rendszerét a húsmarha szektorra szűkítetten megismerjük, hiszen a későbbi fejezetekben a versenyképességre gyakorolt hatásainak vizsgálatával foglalkozom.

3.2.1. A mezőgazdaság multifunkcionalitása és nemzetgazdasági jelentősége

A mai mezőgazdasági rendszer kialakulásának története több ezer évre nyúlik vissza, hiszen a legősibb foglalkozások közé sorolhatjuk. A mezőgazdaság a gazdaság egyik fő ága, amely élelmiszereket, és ipari nyersanyagokat állít elő. Sajátossága, hogy termékeit élő szervezetekkel, növények és állatok életműködésével hozza létre.

Néhány kiemelt ország mezőgazdasági tevékenységének a GDP-hez való hozzájárulását tekinthetjük meg százalékos formában. A kevésbé fejlett országok többségében a mezőgazdaság a gazdasági élet vezető ágazata, így a nemzeti jövedelem meghatározó része is ebből a tevékenységből származik. Látható, hogy például Etiópiában és Libériában a GDP értékének fele a mezőgazdaságból adódik. Ezen országokban a lakosság nagyobb részét a mezőgazdaság foglalkoztatja. A fejlettebb gazdasággal rendelkező országokban jóval kisebb a mezőgazdaság szerepe, mind a foglalkoztatottak számában, mind pedig a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulás mértékében.

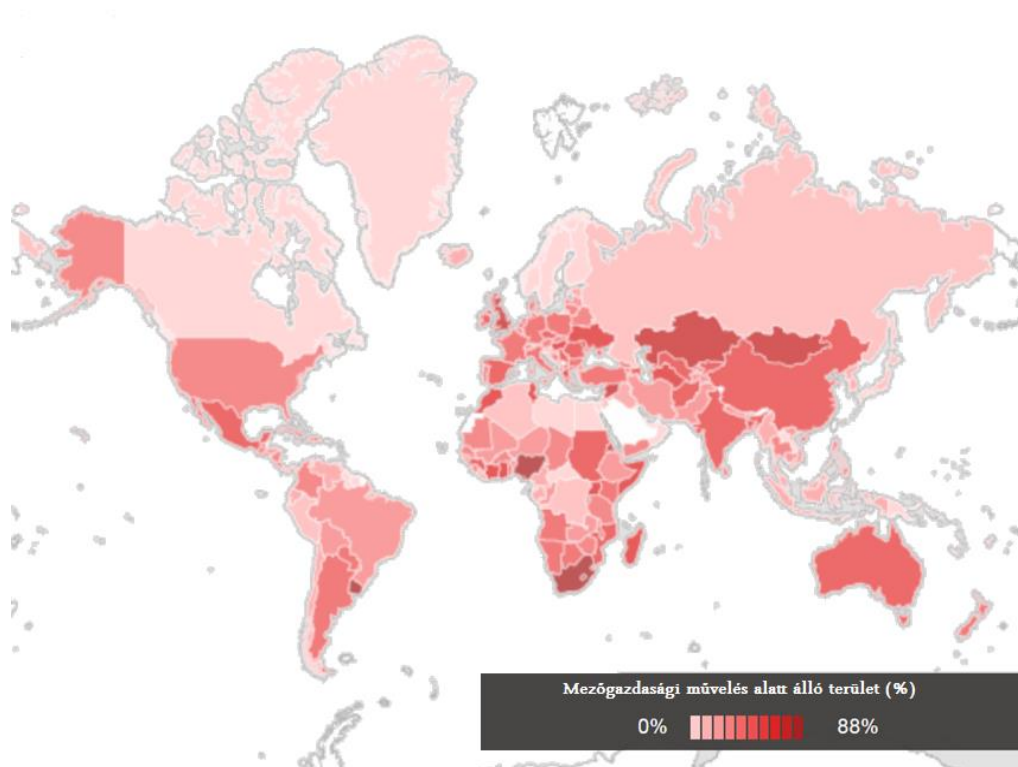
3. ábra: Néhány ország mezőgazdaságának GDP-hez való hozzájárulása %-os arányban

Forrás: World Bank (2011) adatai alapján saját szerkesztés

Az Európai Unióban hozzávetőlegesen a GDP 1,5%-a származik a mezőgazdaságból, míg hazánkban az uniós átlag dupláját meghaladóan a GDP 3,5%-át a mezőgazdasági tevékenység adja. (3. ábra)

A magyar agrárgazdaság a nemzetgazdasági GDP-hez közvetetten jóval nagyobb arányban járul hozzá, hiszen tágabb értelemben véve a termelést megelőző és követő folyamatok is növelik a hozzáadott értéket. A mezőgazdaság tágabb értelemben vett hozzájárulása a GDP 20–25%-át is kiteheti, ha a tényleges termelésen túl az élelmiszerfeldolgozást, a termelőeszköz-előállítás és forgalmazást, az élelmiszer kereskedelmet, az agrárkutatót, az oktatást és a szaktanácsadást is figyelembe vesszük. A mezőgazdaságra épülő szolgáltatások, mint a falusi turizmus vagy a lovas-turizmus mind fokozza a mezőgazdaság bruttó hazai termékhez való hozzájárulását (Bárdos, 2013).

A térkép alapján érzékelhető, hogy a világ nemzetgazdaságainak területeiből hány százalék áll mezőgazdasági művelés alatt. (4. ábra) A 2012. évben a világ összterületének 38%-a, az Európai Unió 44%-a, valamint Magyarország területének 59%-a mezőgazdasági művelés alá vont terület volt.

4. ábra: Mezőgazdasági művelés alatt álló területek

Forrás: World Bank (2011) adatai alapján saját szerkesztés

A mezőgazdasági termelés jellege területi típusonként markánsan eltérő, hiszen alkalmazkodni kell a földrajzi és éghajlati adottságokhoz. Észak–Amerika és Ausztrália területein extenzív (külterjes) mezőgazdasági tevékenységet folytatnak, a mediterrán területeken napfény– és hőigényes növények exportra termelésével foglalkoznak. Afrikában és Ázsiában ültetvényes és árasztásos termelői tevékenységet folytatnak, Kelet– és Közép–Európában északon leginkább állattenyésztés, délen pedig növénytermesztés a jellemző. Az Európában duális szerkezetű a mezőgazdaság, így egyszerre van jelen adott nemzetgazdaságon belül a világpiacra termelő és az önfenntartásra berendezkedett gazdálkodás.

Szó nélkül nem mehetünk el azon tény mellett, hogy a tengeren túli magas versenyképességű mezőgazdaságok, az európaival nem összehasonlítható településszerkezeten folytatják tevékenységüket. A hatalmas kiterjedésű ritkán lakott területek versenyelőnyt biztosítanak, szemben az európai sűrűn lakott országokkal. „Az Európai Unió országaiban az agrártermelésnek nemcsak a végtermék előállítás a célja, hanem a vidék arculatának megőrzése, a vidéki közösségek fenntartása és a környezeti javak előállítása” (Halmai, 2004).

Az elmúlt évtizedek során a világ és Európa fejlett országaiban is jelentősen megváltozott a mezőgazdaság szerepének megítélése. Egyre inkább előtérbe kerülnek az ágazat által kibocsájtott pozitív externalitások. „A mezőgazdaság a termékelőállításon túl tehát további pótlólagos szolgáltatásokat teljesít a társadalom részére. Ezért a mezőgazdaság európai modelljének lényeges sajátossága a több funkció” (Halmai, 2007). A mezőgazdasági termelés nem csupán árutermelő feladatot lát el, hanem a közösség érdekeit szolgáló közjavakat is előállít. Ezen javak piaci mechanizmusokon keresztül nem értékesíthetők, azonban a fogyasztói társadalom érdekét szolgálják.

A mezőgazdaság multifunkcionális jellegéből adódóan a vidéki térségek három alapvető funkciója különíthető el. Első a gazdasági funkció, mely az élelmiszer ellátásban, a vidéki lakosság foglalkoztatásában, a fenntartható fejlődés biztosításában, a megújuló energiához való nyersanyag biztosításban, genetikai források megőrzésében és a kis- és középvállalkozások működésének biztosításában nyilvánul meg. Második az ökológiai funkció, mely a föld, a víz és a levegő fenntartható használatában, az élet természetes alapjának megőrzésében, a biodiverzitás fenntartásában, tájfenntartásban és a zöldterületek védelmében nyilvánul meg. Harmadik a társadalmi és kulturális funkció, mely az emberiség gazdasági, társadalmi és esztétikai igényeinek kielégítését biztosítja az alapvető ökológiai folyamatok, a biológiai változatosság fenntartása mellett, megőrizve a különböző népek és csoportok kulturális integritását (Popp, 2003).

A fenntarthatóság érdekében az agrárgazdaság fejlesztésének szem előtt kell tartania az energiatakarékos termesztési és tartástechnológiákat, a melléktermékek maximális hasznosítását, az energiacélú főtermékek előállítását, a víztakarékos termesztési- és tartástechnológiákat, a megfelelő mennyiségű és minőségű élelmiszer ellátást és a GMO-dilemma megoldását.

Szükség van a fejlett mezőgazdasági módszerek és a természetes környezet adta lehetőségek összehangolására. A magyar mezőgazdaság komparatív előnye, hogy a környezeti állapota jobb, mint a fejlettebb Nyugat-Európai országoké, így hatékonyabban alkalmazhatóak a környezetkímélő megoldások (Dinya, 2009).

3.2.2. Marha– és Borjúhús Közös Piaci Rendtartásának változása

A Közös Agrárpolitika (KAP, *angol nevén Common Agricultural Policy, CAP*) létrehozásának szükségessége már 1957-ben a Római szerződésben megjelent. A kialakítandó közös politika egyik fő célja volt, hogy megfizethető árakon biztosítsa polgárai számára az élelmiszer ellátást és ezen felül garantálja a mezőgazdasági termelők megfelelő életszínvonalát. Néhány év elteltével *közös piacot* hoztak létre. Lebontották a közös vámokat, mennyiségi korlátozásokat vezettek be és szabaddá tették a kereskedelmet a tagállamok között. Az évek során a termelők egyre több élelmiszert állítottak elő, a fogyasztók megfizethető árakon jutottak élelmiszerekhez, így a közös cél teljesülni látszott.

A nemzetgazdaságok eltérő szabályozásait egyre inkább közelítették, majd Közös Piaci Rendtartásokat (*CMO, Common market organisation,*) hoztak létre meghatározott termékek vagy termékcsoportok egységes szabályozása érdekében, ekkor alakult meg a Marha– és Borjúhús Piaci Szervezete is. A közös piac megvalósításához közös árakat, egységes versenyszabályokat, stabil valutaárfolyamot és egységesített növényi– és állategészségügyi szabályokat alkottak meg. 1963-ban létrehozták az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalapot, EMOGA (EAGGF, European Agricultural Guidance and Guarantee Fund), mely a közös piaci szervezetek költségeit finanszírozta.

Az intervenció eszközét alkalmazva a belső piacon keletkezett marhahús felesleget az intervenciós ügynökség felvásárolta, ezzel megakadályozták a piaci árak egy meghatározott szint alá csökkenését. Az intervenciós felvásárlás a marhahús piaci átlagárához viszonyítva történt és egy évre előre kihirdetett maximális mennyiségekre vonatkozott. A marha intervenciós felvásárlása meghatározott minőségű vágott– és hasított testre vonatkozott.

A közös piac belső árai jóval magasabban voltak meghatározva a világpiaci árakhoz képest. A közösségbe érkező importon lefölözést hajtottak végre, így a piac védelme érdekében az importőröknek ki kellett fizetnie a behozott áru és a belső piaci ár közötti különbözetet. A Közösségbe irányuló marha– és borjúhús importot rögzített vám is terhelte, a

vám alól csak a tenyészállatok számítottak kivételnek. A fontos kereskedelmi partnerek számára behozatali kedvezményeket biztosítottak. Az ártámogatási rendszerek alkalmazása sikeresnek tűnt, a Közösség a világ egyik jelentős exportőrévé nőtte ki magát.

Az 1970-es évektől kezdődően a garantált intervenciós árak túlermeléshez vezettek, a felhalmozódó készletek súlyos többletköltségeket róttak a közös költségvetésre. Az exporttámogatásokkal kijuttatott árutömegek torzították a világpiaci versenyt, melyek nemzetközi elégedetlenséget váltottak ki az európai Közös Agrárpolitikával szemben. 1980-ban megjelent az anyatehén prémium, melynek célja a húsmarha tenyésztők jövedelem javítása volt. 1987-től a tenyésztők speciális húsmarha prémiumban is részesültek. Ezen módosításoktól eltekintve egészen 1992-ig a marhahús piacát a belső piaci szabályozást megtestesítő intervenciós felvásárlás és az importrezsimek biztosította (Popp, 2001).

Egyre fontosabbá vált a rendszer átalakítása, így 1992-ben sor kerül az első nagy átfogó reformra, melyet a Bizottság mezőgazdasági biztosa után McSharry-reformnak neveztek el. Szigorodott a marhahús intervenciója, mely szerint a meghatározott mennyiségeken felüli felvásárlásra csak krízishelyzetekben kerülhetett sor. A reform során a marhahús felvásárlási árát csökkentették, így a túlermelés elkerülésének érdekében a gazdák jövedelmbiztosítását a fokozatosan bevezetésre kerülő fix közvetlen kifizetésekkel oldották meg. A környezetvédelmi szempontok előtérbe kerülése a fenntartható fejlődés irányába mozdította el a közös politikát, így bevezetésre került az egységnyi takarmánytermő területre jutó állatsűrűség korlátozása. A nagyállategységben (Lifestock Unit, LU) mért állatsűrűségi kritériumoknak szigorúan meg kellett felelni, mert ez vált a prémiumrendszerrel való jogosultság alapjává. A közvetlen kifizetésű új támogatási formák;

- *Speciális húsmarha prémium*, melyet termelőnként legfeljebb 90 darab hímivarú állat után fizettek.
- *Anyatehén prémium*, mely kizárólag a marhahús termelő jövedelmét egészítette ki, hiszen kizárólag húshasznú anyaállatok után igényelhető.
- *Borjúkivágási támogatás* a növendék állatok számának mérséklését szolgálta.
- *Szezonalitást csökkentő támogatás*, mely a legelőről és a hizlaldákból egy időben kikerülő állatok vágását időben szórtabbá tette.
- *Extenzív tartásra ösztönző támogatás*, mely a környezetkímélő tartásformára ösztönözve a prémiumtámogatásokon felül járt. Azon gazdaságok kaphatták, ahol a termőterületenkénti állatsűrűség nem haladta meg a maximális értéket.

Az 1995-ben megalakult Világkereskedelmi Szervezet (*World Trade Organization*, WTO) elődjével megkötött piaci beavatkozások mérsékléséről szóló megállapodás és az Európai Unió keleti bővítése további reformintézkedéseket követelt meg.

1997-ben elkészül AGENDA 2000 nevű program figyelembe vette az addig bevezetett intézkedések eredményeit és részletesen foglalkozott a KAP új kihívásaival is. A reform célul tűzte ki az alacsonyabb áru és versenyképesebb agrártermékek piacra juttatását, a sajátos európai mezőgazdasági modell megőrzését, a támogatások igazságosabb elosztását, az élelmiszerbiztonságot és a foglalkoztatási lehetőségek növelését. A reform nagy hangsúly helyezett a szerkezetátalakításra és az ökológizálásra, ennek köszönhetően a KAP második pillérévé vált a vidékfejlesztés.

Az ártámogatási rendszer továbbra is fennmaradt, azonban a marhahús intervenciós árát három szakaszban csökkentették. 2002-től az intervenciót a közös költségvetés számára sokkal kedvezőbb magántárolási támogatás váltotta fel. A szigorodó intervenciós felvásárlás hatásának enyhítésére átalakították a közvetlen jövedelemtámogatási rendszert. Jelentősen növekedtek az igényelhető prémiumösszegek, azonban szigorították a jogosultsági feltételeket, felső határokat szabtak meg és a termőterületenkénti megengedett állatsűrűséget is tovább csökkentették. Az AGENDA 2000-nek nem sikerült teljesen megoldania a problémákat, hiszen a WTO által követelt támogatáscsökkentést az elvártnál kisebb mértékben sikerült megvalósítani, valamint az új keleti tagállamok számára nehezen átvehető agrártámogatási rendszert épített ki (Halmi, 2007).

A 2000-es évek elején jelentkező magas költségvetési terheket okozó állategészségügyi problémák még inkább indokoltá tették az Közös Agrárpolitika költségvetésének felülvizsgálatát (Guerin, et al. 2000). Egy éves tárgyalássorozat után az Európai Bizottság 2003-ban egy újabb felülvizsgálatról állapodott meg. A 2003. évi reform a következő elemekre helyezte a hangsúlyt:

- *Teljes szétválasztás igénye*: lehetővé tette az exporttámogatások csökkentését, valamint a közvetlen támogatások elválasztását a termeléstől. A termelés és a támogatások szétválasztására („de-coupling”) a WTO-kötelezettségek miatt is szükség volt.
- *Integrált vidékfejlesztés*: a Közös Agrárpolitika II. pillérét helyezte előtérbe, hangsúlyozni kívánta a környezetvédelmi és fenntartható gazdálkodási célokat.

- *Moduláció és degresszió:* A moduláció az I. pillérbe tartozó támogatások II. pillérbe való átcsoportosítása, melynek értelmében a közvetlen kifizetéseket részlegesen a vidékfejlesztési támogatások közé csoportosították át. A pénzügyi fegyelmi mechanizmus biztosítja, hogy tartható legyen a 2013–ig szóló mezőgazdasági költségvetés.
- *Kölcsönös megfeleltetés (cross compliance):* az agrártámogatások jogosultságát a környezeti, foglalkoztatási, állatjóléti követelményeknek való megfeleléshez kötötték.
- *Átalánytámogatás:* a bonyolult támogatási rendszerek egyszerűsítését és a KAP rendszerének átláthatóbbá tételét tűzte ki célul (Halmai, 2007).

3.2.2.1. Egységes támogatási rendszer (SPS)

A különféle jogcímenek járó jövedelempótló támogatásokat a Luxemburgi Határozat foglalta egységbe. Az SPS rendszer képi a jelenlegi Közös Agrárpolitika alapját. Az SPS egységes támogatási rendszerben a gazdálkodók a termeléstől független, egységes terület-alapú kifizetésekben részesülnek.

A moduláció értelmében az évi 5000 eurót elérő gazdák támogatását folyamatosan csökkentik. Az átcsoportosítás mértéke a KAP II. pillérbe 2005–ben 3%, 2006–ban 4%, 2007 és 2013 között évi 5%. Ezen átcsoportosításnak a 80%–a nemzeti borítékba kerül, tehát az adott ország saját hatáskörében oszthatja szét.

A rendszer kiemelten kezeli a minőségi, élelmiszerbiztonsági és állatjóléti ügyeket, így a bevezeti a kölcsönös megfeleltetés (*cross compliance*) elvét. Az EU a támogatásokért cserébe elvárja a termelőktől a környezet megőrzésének biztosítását, az élőhelyek károsításának elkerülését, az optimális állománysűrűség és állatlétszám betartását, az állandó legelők védelmét, a táj jellegzetességeinek megtartását és a gyomnövények irtását. A termelők akkor is jogosultak a támogatásra, ha eleget tesznek a kölcsönös megfeleltetés feltételeinek, hiszen a gazdaság rendben tartása mellett termelési kötelezettség nem áll fenn. Összesen 19 közösségi keret-szabályról van szó, melynek minimumfeltételeit, illetve szankcionálását a tagállamok határozhatják meg az EU–val egyeztetve. A szabályok be nem tartása a támogatások csökkentését, súlyosabb esetben azok teljes megvonását eredményezik. A rendszer a régi tagokra érvényes, az új tagokra nézve 2013–ig nem kötelező, mivel ekkorra érik utol közvetlen támogatásban a régi tagországokat.

Az SPS támogatás földterülethez kötött jogosultsága alól kivételt képeznek azok a kérődző állatok tartók, akik támogatási bázissal ugyan rendelkeznek, de földet nem használnak. Amennyiben vállalják állományuk legalább felének fenntartását, részesülhetnek a támogatásban. Ezt nevezik „speciális feltételektől függő támogatási jogosultságnak” mivel a termeléstől nem függetlenek, így kilógnak az SPS rendszerből. Ez a szabályfelvétel magyar részről került ki, mivel hazánkban számos állattenyésztő nem rendelkezik földterülettel (Popp, 2003).

Ágazatpolitikai célokból, és helyi sajátosságokból kiindulva a támogatások egy része továbbra is a termeléshez köthető. A támogatás összegének a tagállam számára meghatározott keretösszegeből indul ki. A főösszegeből levonásra kerül a továbbra is termeléshez köthető jogosultságok értéke és a nemzeti tartalék. A nemzeti boríték a direkt támogatási összeg legfeljebb 3%–a lehet, de ide kerülhet a fel nem használt támogatások összege is. Sajátos ágazatpolitikai célokat szolgál, az SPS rendszer zárt szigorát némileg enyhíteni lehet vele. Segít a szerkezetátalakítási programokban, illetve rendkívüli káresetek, vis majorok kezelésében. Magyar javaslatra a Bizottság az új tagoknál, kivételes esetben 3%–nál nagyobb nemzeti tartalékot is elfogad. A fennmaradó támogatási összeg kerül szétosztásra az alábbi modellek szerint:

- *Történelmi (historic) modell:* A termelő jogosultságát egy korábbi (bázis) időszakban, más szóval referencia időszakban kapott támogatások alapján állapítják meg. Meg kell említeni, hogy a történelmi modell esetében a termelők között jelentős támogatási aránytalanságok keletkezhetnek, még akár a szomszédos területek között is. Némi ellentmondást hordoz a gazdák kölcsönösség által előírt kötelezettségeinek egyforma teljesítése.
- *Területalapú (regional modell):* A régiók az Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszer (IIER) alapján kapják a 2005–ben bejelentett jogosult területek alapján a támogatást. A rendszer problémája, hogy a múltbeli összekapcsolt támogatási szint alapján határozták meg a támogatás mértékét, figyelmen kívül hagyva a kölcsönös megfelelésből eredő közjavakat előállító magánköltségek eltérő arányát.
- *Hibrid modell:* A két alapmodell kombinációjaként alkalmazott támogatási rendszer, több változatban alkalmazható. Változhat attól függően, hogy a szétválasztott támogatást regionális átlag, történelmi bázis vagy területi alapon fizetik ki. Sajátossága, hogy a történelmi és a területalapú támogatás elosztási aránya az idő múlásával változik (Vásáry, 2006).

A tagországok lehetőséget kapnak arra, hogy az összevont támogatást csak részlegesen alkalmazzák. A Marha– és Borjúhús Piaci Rendtartás esetében a tagországok négy különböző termeléshez kötésí mód közöl választhatnak. A 100%-ban termeléshez kapcsolódó borjúvágási támogatás mellett; a húshasznú tehén támogatást 100%-ig és a felnött szarvasmarha vágási támogatást legfeljebb 40%-ig, a felnött szarvasmarha vágási támogatást 100%-ig, a speciális vágómarha-támogatást 75%-ig kötik a termeléshez (Wagenhoffer et al., 2006).

Az SPS új rendszerét 2005. január 1-jétől kezdték el bevezetni, az átállásra két éves határidőt kapott a 17 tagállam. A 2004 után csatlakozottak azonban egy egyszerűbb, egységes területalapú támogatási rendszert (Single Area Payment Scheme, SAPS) is használhattak. Hazánk a csatlakozást követően a SAPS rendszert választotta, a tervek szerint az SPS rendszer Magyarországon 2009-től lépett volna életbe, azonban máig sem került bevezetésre. A többszöri halasztást követően 2013-ig tartható fenn az SAPS rendszer, ezt követően kötelező lesz áttérni egy új rendszerre.

3.2.2.2. Magyarországon alkalmazott területalapú támogatási rendszer (SAPS)

A Marha– és Borjúhús Piaci Rendtartás kialakításáról szóló tárgyalások 2001 tavaszán elkezdődtek Magyarország és az Európai Unió között. A közvetlen kifizetésekre vonatkozó kvóták tekintetében nagymértékű eltérések mutatkoztak a magyar kérések és az uniós ajánlatok között. Az unió négy kategóriában határozott meg kvótákat a közvetlen kifizetések tekintetében; a speciális húsmarha-prémiumra, az anyatehén prémiumra, a vágási prémiumra és a kiegészítő kifizetésekre vonatkozóan. Az ökológiaileg lehetséges mértékhez képest alacsony 22 ezer darabos anyatehén létszám nem tette lehetővé az elérni kívánt 300 ezres kvóta igénylését, így a hazai gyepterületek nagy része kihasználatlan volt. A történelmi adatok és a gyepterületek kihasználatlanságának ténye segített elérni, hogy a kvóták jelentősen meghaladták az akkori magyarországi állomány szintjét, ezáltal 90 ezer darabos fejlesztési lehetőséget biztosítottak. Magyar sajátosság, hogy a tárgyalások során sikerült a Marha– és Borjúhús Piaci Rendtartása alá bevonni a magyartarka kettőshasznú fajtát.

Az Európai Unió kezdettől fogva hangsúlyozta, hogy az újonnan csatlakozó országoknak nem áll szándékában ugyanolyan mértékű direkt támogatást fizetni, ezt a döntést a

KAP nehezülő költségvetésével és a kompenzáló jellegű közvetlen kifizetések kompenzációs jellegével indokolta. A csatlakozó országok nehezen elfogadhatónak tartották a versenyhelyzet torzítását. A termelési folyamattól függetlenül folyósított bevételek súlyosan piactorzító hatásúak, hiszen indokolatlan előnyhöz juttatják a korábbi tagokat az új belépőkkel szemben. A csatlakozó 10 tagország számára 2004-től kezdődően a közvetlen támogatások 25 %-át ajánlotta az Európai Unió. A megállapodás szerint a 25%-os szint évenkénti emelésével tíz év alatt az új tagországok is elérik a kifizetések 100%-át. Lehetőség van a kezdő 25%-os közvetlen támogatásokat nemzeti forrásokból további 30%-kal kiegészíteni, így magyar gazdák a csatlakozás első évétől az uniós közvetlen támogatások 55%-ában részesülhettek.

Az Európai Unió Közös Agrárpolitikájának finanszírozását az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalap, EMOGA (*EAGGF, European Agricultural Guidance and Guarantee Fund*) finanszírozza. Az AGENDA 2000 program a vidékfejlesztést helyezte előtérbe, így a 2000-es évektől a közös finanszírozás átcsoportosítására került sor, így a KAP I. pillére az agrárstruktúrát, a KAP II. pillére a vidékfejlesztést támogatja. 2007-től az Európai Mezőgazdasági Garancia Alap EMGA és az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap EMVA külön végzi a két pillér finanszírozását (Halmai, 2007).

3.2.2.3. A magyar húsmarha ágazatot érintő támogatások

Az SPS rendszerre való áttérés felkészülési időt igényel, ezért az új EU tagoknál egy átmeneti formát, az egyszerűsített területalapú támogatási rendszert (*Single Area Payment Scheme, SAPS*) lehet működtetni. A SAPS rendszer mellett szól, hogy fenntartható a nemzeti kiegészítő támogatás lehetősége, nagyobb területek részesülhetnek támogatásban és nincs kötelező területpihentetés. Az egyszerűsített területalapú támogatási rendszer keretében nyújtandó támogatások éves mértéke a Csatlakozási Szerződésben foglalt kvóták és bázisterületek alapján került meghatározásra. 2004-ben a közvetlen jövedelemtámogatásként kifizethető források 305,81 millió eurót tettek ki.

Lehetőség van az egyes ágazatok támogatásának nemzeti forrásból történő kiegészítése (TOP-UP) rendszer, mely 2004-ben nem haladhatta meg az uniós tagállamok támogatási szintjének 55%-át. Ezen nemzeti támogatások keretében 11 különböző jogcímen lehet TOP-UP kifizetést igényelni. Az erős lobbytevékenységnek köszönhetően a

húsmarha szektort közvetlenül érinti három támogatási forma is érinti, melyek az alábbi táblázatban láthatók (Márton, 2004).

A vidékfejlesztés előtérbe kerülése a szerkezetváltást tűzte ki célul, míg a kereszt-megfelelés a szigorúbb környezet- és állatvédelmi, állategészségügyi intézkedéseket jelent. A kedvezőtlen adottságú területek támogatása a Közös Agrárpolitika második pillérének keretében valósul meg (MVH, 2013).

A Natura 2000 területeken speciális földhasználati szabályok vannak érvényben, nem alkalmazhatók olyan technológiák, melyek bármi módon szennyező anyagot juttatnak a felszíni, illetve földalatti vizekbe.

A magyar mezőgazdasági termelők által 2012-ben igényelhető támogatások kifizethető összegeit több rendelet határozza meg. A könnyebb áttekinthetőség érdekében egységes táblázatban láthatóak a húsmarha ágazatot érintő támogatási jogcímek és a hozzájuk tartozó, legfeljebb kifizethető támogatási mértékek. (1. táblázat)

1. táblázat: A húsmarha ágazatot érintő támogatási jogcímek összegének alakulása

Támogatási jogcím		Támogatási összeg	
		2011	2012
Termeléshez kötött támogatások			
Egységes területalapú támogatás (SAPS)	Ft/ha	58 000	61 000
Anyatehén–tartás termeléshez kötött támogatása (TOP-UP)	Ft/db	47 200	39 600
*Kedvezőtlen adottságú területek támogatása	KAT19 kategória	Ft/ha	23 900
	KAT20 kategória	Ft/ha	3 000
* Natura2000 gyepterületek támogatása	Ft/ha	10 600	12 000
Termeléstől elválasztott, történelmi bázisjogosultság (bázisjog) alapján járó támogatások			
Hízottbika-tartás támogatása TOP-UP	Ft/bázisjog	43 200	19 500
Extenzifikációs támogatás TOP-UP	Ft/bázisjog	16 000	7 300

*A tárgyév január 1-jén érvényes EKB árfolyamán számítva. Az EKB árfolyamot az 1. sz. melléklet tartalmazza.

Forrás: 61/2009. (V. 14.) FVM–rendelet alapján saját szerkesztés

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretén belül 21 különböző célprogramra igényelhető agrár–környezetgazdálkodási támogatás (AKG). A programok négy nagy csoportra oszthatók: szántóföldi, gyepgazdálkodási, az ültetvényekre vonatkozó, valamint a vizes élőhelyek földhasználatához kapcsolódó célprogram. A horizontális célprogramok az ország bármely pontjában igényelhetők, azonban a zonális célprogramok célzott természetvédelmi vagy talajvédelmi célokat szolgálva csak meghatározott területeken vehetők igénybe a 61/2009. (V. 14.) FVM–rendeletében meghatározottak alapján.

Az AKG rendszerben a környezetkímélő gazdálkodás módszere és a természet védelme szigorú alapkövetelmény, melyek betartásához szükséges többletköltségeket és a kieső jövedelmeket támogatások formájában pótolják. Minden gazdálkodónak el kell fogadnia, hogy az AKG nem alanyi jogon járó támogatás, hanem egy komoly többletmunkát és ráfordítást igénylő új szemléletmód bevezetését szolgáló rendszer (Ángyán, 2003). A gyepgazdálkodási célprogram 2012. évi hektáronkénti támogatási összege látható. (2. táblázat)

2. táblázat: Az agrár–környezetgazdálkodási (AKG) támogatások

Célprogram megnevezése	Támogatás mértéke 2012. évben Ft	
	Legeltetés	Kaszálás
Extenzív gyepgazdálkodás	34 000	22 300
	24 200	12 500
Ökológiai gyepgazdálkodás	36500	24 800
	26 700	15 000

* A tárgyév január 1-jén érvényes EKB árfolyamán számítva.

Forrás: Saját szerkesztés a 61/2009. (V. 14.) FVM–rendelet alapján

A fenntartható európai mezőgazdaságot szolgáló kölcsönös megfeleltetés a KAP 2003-as reformjában szerepel először, és az SPS-hez kötődik. A helyes környezeti állapotról vonatkozó szabályokat már 2004-től be kellett tartani azoknak, akik az átmeneti SAPS rendszert alkalmazták. A két rendelet előírásainak bevezetése 2009-től három év alatt fokozatosan volt kötelező annak a tagországnak is, aki az SPS rendszert csak később vezeti be.

A jogszabályban foglalt gazdálkodási követelmények közé sorolhatjuk a természetvédelmi, környezetvédelmi, állatok egyedi azonosíthatósági, állategészségügyi és növényvédelemi előírásokat. A jogszabály összesen 19 rendelkezést foglal magába, melyek betartása 2011-től vált minden tagállam számára kötelezővé.

A helyes mezőgazdasági és környezeti állapot előírásai szerint talajerózió elleni védelmet, a talaj szervesanyag-tartalmának megőrzését kell szem előtt tartani. A környezet károsításának elkerülését optimális állománysűrűség és állatlétszám betartásával, az állandó legelők védelmével, a táj jellegzetességeinek megtartásával, a gyomnövények irtásával kell megvalósítani az 50/2008. (IV.24.) FVM rendelet alapján.

Összegezve elmondható, hogy a termeléstől független, közvetlen kifizetések enyhítették a KAP negatív mellékhatásait. A jelenlegi Közös Agrárpolitika mérsékelten hat az európai és a globális agrárkereskedelemre, valamint csökkenti a termelés környezetre gyakorolt negatív hatásait. Problémát jelent azonban, hogy a „közvetlen kifizetések és vidékfejlesztési támogatások jelenlegi rendszere egyenlőtlen előnyöket nyújt a tagállamok és az egyes gazdák számára, világos jövedelemelosztási, vidékfejlesztési, vagy környezetvédelmi célok megvalósítása nélkül” (Popp–Molnár 2010).

3.2.3. Új Közös Agrárpolitika

A Közös Agrárpolitika folyamatos felülvizsgálatokon megy keresztül annak érdekében, hogy a kitűzött célok megvalósuljanak. A 2011-ben kezdeményezett reformjának célja a mezőgazdasági ágazatok gazdasági és ökológiai versenyképességének növelése mellett, az innováció élénkítése, az éghajlatváltozás enyhítése és a vidéki térségekben a foglalkoztatás növelése. A vidékpolitikában végbemenő paradigmaváltás a fenntarthatóságra és a versenyképességre helyezi a hangsúlyt. A fenntarthatóság a vidéki közjavak előállításával, a versenyképesség pedig a helyi sajátosságok komparatív előnnyé kovácsolásával valósulhat meg.¹

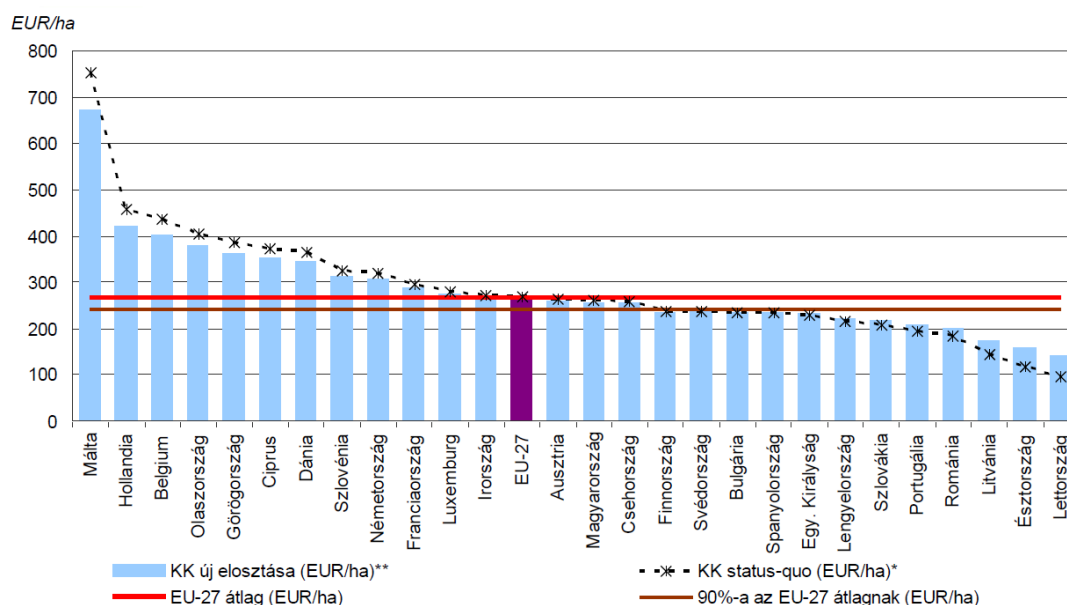
A Bizottság javaslatára a Közös Agrárpolitika költségvetését a 2013. évi nominálértéken befagyasztják, így a teljes költségvetés 386,9 milliárd euró lesz, melynek hozzávetőlegesen a 70%-a a KAP I. pillérét finanszírozza, a fennmaradó rész pedig a II. pillér vidékfejlesztési céljainak megvalósulását támogatja (Halmai et al., 2008–2009). A téma aktualitását adja, hogy a Közös Agrárpolitika 2011. évi reformjában kezdeményezett válto-

zások adaptációja várhatóan 2014-ben kezdődik meg, mely a támogatási rendszer teljes átalakulását fogja eredményezni.

A közvetlen támogatásokra való jogosultság hektáralapú, a vidékfejlesztési támogatások pedig nemzeti programokon keresztül lesznek elérhetőek. A nemzetgazdaságoknak 15 százalékos önerővel kell hozzájárulnia a KAP II. pillérébe csoportosított pénzügyi forrásokhoz. Az új rendszerben jobban érvényesülhetnek majd a nemzetek sajátos agrárpolitikai intézkedései.

A támogatások méltányos újraelosztása révén Magyarország helyzete a közvetlen támogatásokat tekintve nem változik az előrejelzések szerint. A magasabb jövedelemtámogatással rendelkező országoktól az új 2014–2019 közötti költségvetés szerint 2 milliárd euró kerül át az eddig alacsonyabb összeggel támogatott tagokhoz (AKI, 2013).

Az előrejelzések szerint Magyarországot az átcsoportosítás kisebb mértékben érinti, azonban Málta, Hollandia, Olaszország, Görögország költségvetését jelentősen befolyásolhatja az új rendszer. (5. ábra)

5. ábra: Közvetlen kifizetések újraelosztása

Forrás: Vásáry (2013)

Az új rendszer a gazdaságonként igényelhető közvetlen támogatásoknak felső határt (capping) szabna. A maximális értéken felüli közvetlen támogatási összegekből egy meghatározott százalékot át fognak csoportosítani a vidékfejlesztés finanszírozására. „A bérelt földterületek esetében a támogatási jogosultságok a haszonbérletet illetik, így a jogosultság nem része a földtulajdonnak. Ebből a szempontból lényeges, hogy a birtokpolitikai célok megvalósítására csak 2014. május 15-ig van lehetősége a kormánynak. Aki ebben az időpontban a föld használója, olyan történelmi jogosultság birtokába kerül, ami hektáronként minimum 75 ezer forint tulajdonosává teszi. Figyelembe kell venni, hogy a külföldiek földvásárlási moratóriuma is ugyanezen év április 30-án jár le. A Közös Agrárpolitika 2014–2020 közötti időszaka Magyarország gazdálkodóinak igényéhez jobban igazodik, hiszen kibővített nemzeti intézkedési lehetőségeket és egyszerűbb megvalósítást biztosít. A korábbinál sokkal szigorúbb elvárás az együttműködés, a fejlesztések összehangolása, az esetleges kockázatokra való tudatos felkészülés, valamint az újszerű, innovatív megoldások alkalmazása. Jerzy Bogdan Plewa, az Európai Bizottság Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Igazgatóság főigazgatójának nyilatkozata szerint: „Úgy kell felkészülni, hogy az átmenet zökkenőmentes legyen, s az új feltételek, már 2014. január elsején érvényesüljenek. A régi és új rendszereket össze kell hangolni. Ebből az is következik, hogy 2014 átmeneti év lesz, amire a gazdák miatt is szüksége van az uniónak. Időt kell hagyni a gazdáknak is, hogy a reform új elemeihez alkalmazkodni tudjanak... legkésőbb 2014. januárban az unió minden hivatalos nyelvén nyilvánosak lesznek a végleges szövegek” (Hajtun, 2013).

A Bizottság javaslatára a tervek szerint 2019-ig bevezetésre kerülne a BPS (Basic Payment Scheme) elnevezésű rendszer, mely egész Európában egységesé tenné a kifizetéseket. Az új program jelenleg Magyarországon alkalmazott SAPS rendszerre hasonlít, azonban a tagállamok szabadabb kezet kapnak a termeléshez kötött támogatások terén. Az előrejelzések szerint Magyarország számára előnyös lehet az új rendszer, hiszen nem kell sokat változtatni a jelenlegi érvényeshez képest.

4. A MARHAHÚS TERMELÉSE, FOGYASZTÁSA ÉS KERESKEDELME

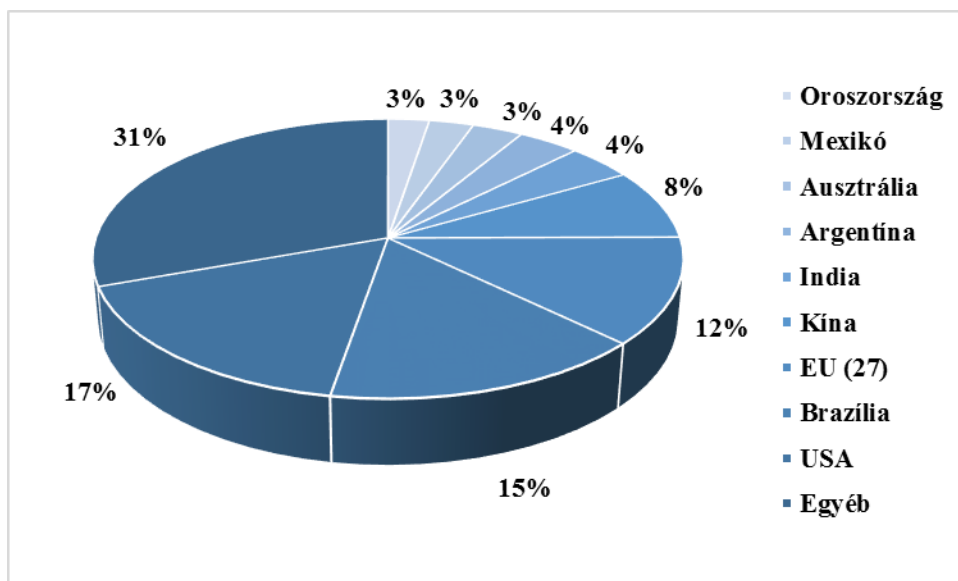
A szekunder kutatásom célja, hogy a marhahús termelésének, fogyasztásának és kereskedelmének globális felmérését végzem el. A magyar húsmarha szektor versenyképességének meghatározásához elengedhetetlenül fontos, hogy körültekintően megismerjük a főbb piaci viszonyokat. Kutatásom kezdetén számos kérdés merült fel; Kik a fő marhahús termelők? Mely nemzetek fogyasztják a legtöbb marhahúst? Milyen a marhahús önellátottság a környező országokban? Milyen kereskedelmi kapcsolatok jellemzőek Európában? A magyar marhahúst mely országokba exportáljuk? A szekunder kutatásom célja, hogy a felmerült kérdések megválaszolásával megismerjem az aktuális helyzetképet és a kritikus pontok feltárásával meghatározzam a primer kutatásom irányvonalát.

4.1. A MARHAHÚS TERMELÉS HELYZETKÉPE

A világ összes hústermelése 2012-ben 295 millió tonna volt, megoszlását tekintve 38% sertéshús, 35% baromfihús, és 22% marhahús. Az USDA elemzése szerint a világ marhahús termelése 2012-ben 66,1 millió tonna volt. A FAO előrejelzése szerint idén a világ marhahústermelése eléri a 68,1 millió tonnát, és csaknem 1%-kal emelkedik a 2012. évi-hez képest. A jelentős növekedést a fejlődő országok kibocsátásának bővülése okozza. A húsmarha termelés meghatározó szereplői 2012-ben az USA, Brazília, harmadikként az Európai Unió, Kína, India és a három extenzív szarvasmarha-tartást folytató ország, Argentína, Ausztrália és Oroszország (Waldron, 2010).

A marhahús jelentős részét évtizedeken keresztül az Egyesült Államok termelte, 2000-ben a termelésből való részesedése 24% volt, azonban mára 17%-ra csökkent a brazil, kínai argentin és mexikói dinamikus termelői előretörés miatt (Marques et al., 2011).

A FAO szakértői szerint Brazília marhahústermelése több mint 2% emelkedik az idén és elérheti a rekordnak számító 9,5 millió tonnát. A rendelkezésre álló takarmánybázis és a jó minőségű legelők is kedveznek a brazil termelésnek. Argentína marhahústermelése az előrejelzések szerint csaknem 7% is emelkedhet 2013-ban.

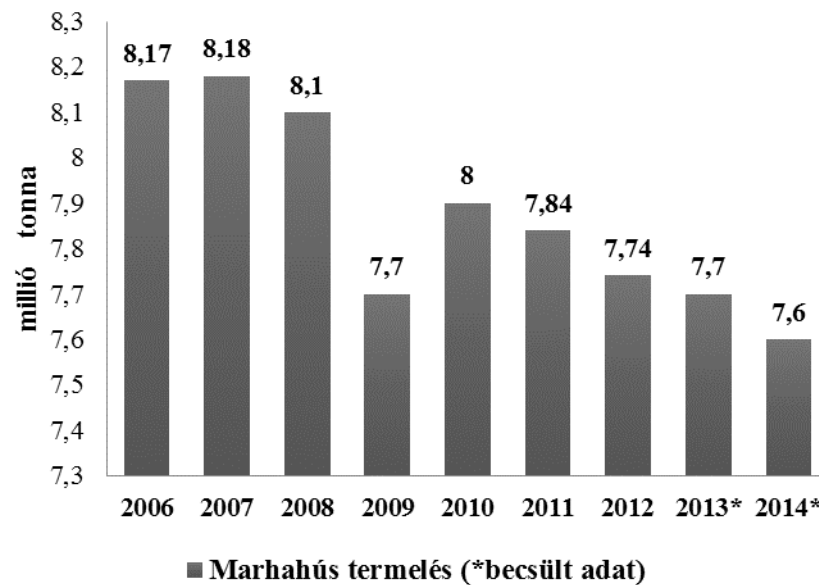
6. ábra: A világ marhahús termelése 2012

Forrás: OECD (2012) adatai alapján saját szerkesztés

A marhahús termelésének világszintű megoszlását láthatjuk. (6. ábra) A 2012. évi adatok alapján, az Európai Unió területén összesen 7,74 millió tonna marhahúst állítottak elő. Az előrejelzések szerint az Európai Unióban is a marhahústermelésének növekedésére lehet számítani.

A legtöbb marhahúst 2012-ben Franciaországban, Németországban, Olaszországban és Nagy-Britanniában termelték. Számos húsmarha világfajta kitenyésztése kapcsolódik szorosan ezen országokhoz. Az 1990-es évek környékén a marhahústermelés drasztikusan lecsökkent a BSE járvány megjelenése miatt, majd a fogyasztói bizalom helyreállításával stabilizálódott a termelés. A tejtermelő szarvasmarhák tejhozam emelkedése következtében egyre kevesebb tehénre volt szükség, így az unió tagállamaiban előfordult, hogy a tejtermelő fajtájú silány húsminőségű selejtállatok kerültek levágásra. Ez a tény a vágómarha-termelés visszaesését is eredményezte.

Az EU marhahús termelése 2007-ben 8,18 millió tonnát ért el, majd ezt követően folyamatos csökkenésnek indult, így az Európai Bizottság korábban közzétett 2007–2014-es évekre vonatkozó előrejelzése beigazolódott. (7. ábra)

7. ábra: Az EU marhahús termelése

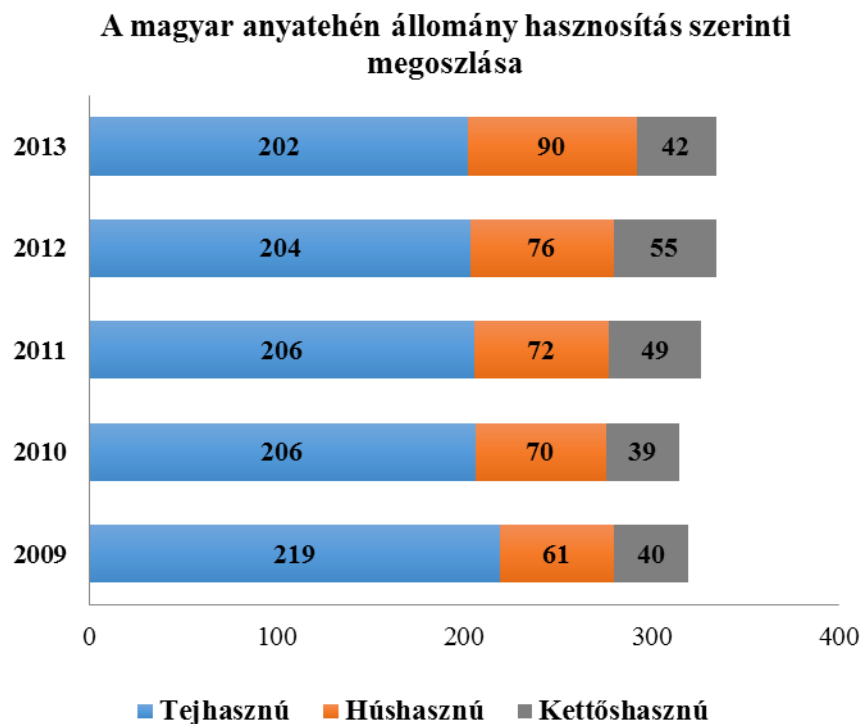
Forrás: EUROSTAT (2012) adatok alapján saját szerkesztés

A csökkenés fő okaiként a 2003. évi KAP-reform intézkedése, a takarmányárak emelkedése és a nemzetközi piac olcsó kínálatának bővülése sorolható fel. A régi és az új tagországokban egyaránt csökkent a kibocsátás ez idő alatt. Az Európai Bizottság előrejelzése az EU marhahústermelésének 2015-ig 7,9 millió tonnára való visszaesését jósolta. A várt mértéknél erőteljesebben csökkenő tendencia jellemzi az ágazatot.

A becslések szerint 2013-ban 7,7 millió tonna marhahús kerül a piacra, azonban 2014-ben már csak 7,6 millió tonna várható. Az Európai Bizottság középtávú előrejelzése alapján az EU marhahús termelése 2014-es évet követően növekedésnek indul. 2016-ra ismét megközelítheti a 8 millió tonnát, azonban a szakértők 2017-től ismételt csökkenést prognosztizálnak.

A 2011. évi adatok szerint Magyarországon 26 ezer tonna marhahúst állítottak elő a termelők. Hazánkban az szarvasmarha létszám a 2011. évben az előző évhez képest 3%-os csökkenést mutatott.

A magyar anyatehén állomány hasznosítás szerinti megoszlását láthatjuk. A 2012-es év közepétől növekedésnek indult Magyarországon az állatlétszám. (8. ábra)

8. ábra: A magyar anyatehén állomány hasznosítás szerinti megoszlása

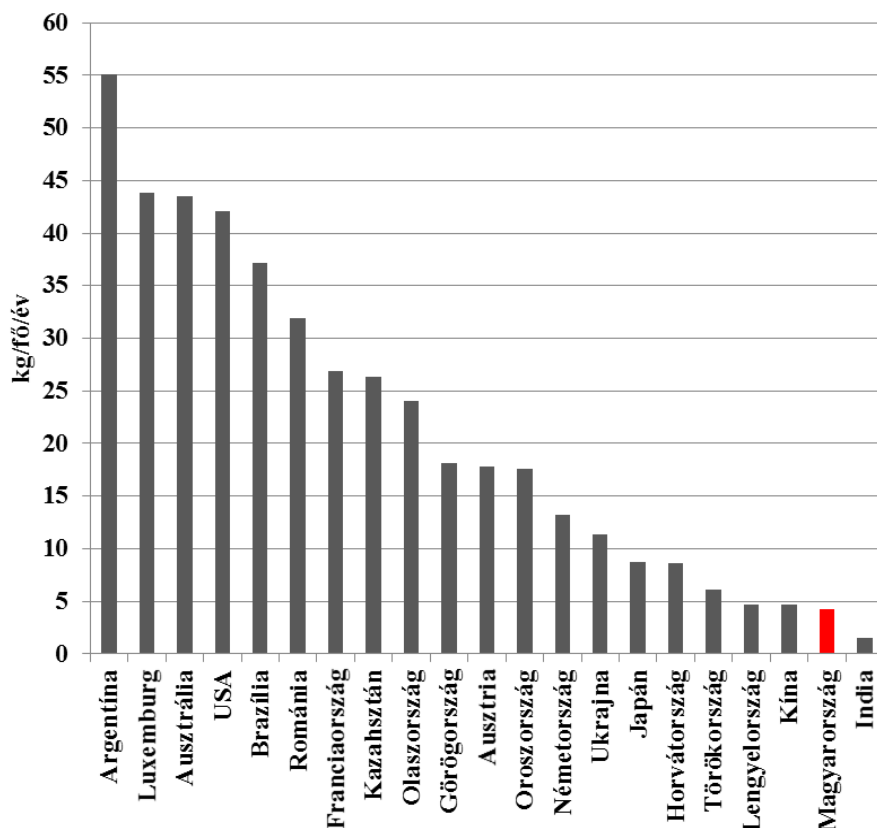
Forrás: KSH (2013) adatai alapján saját szerkesztés

A KSH 2013. június 1-jei adatai alapján hazánkban összesen 758 ezer darab szarvasmarha található, ebből 478 ezer darab gazdasági szervezetek és 280 ezer darab pedig egyéni gazdaságok tulajdona. Az országban található anyatehenek számának 60%-a tejhasznú, 13%-a kettőshasznú és 27%-a kifejezetten húshasznú fajta. Az elmúlt néhány évben a húshasznú állomány erőteljesen növekedett, jelenleg hazánkban 90 ezer darab húshasznú anyatehén található (KSH, 2013). A vágási statisztika szerint 2012-ben Magyarországon a szarvasmarha vágása élősúlyban kifejezve nem változott jelentősen (AKI, 2013). A marhahús termelés globális áttekintése után a fogyasztás vizsgálatával foglalkozom.

4.2. A MARHAHÚS FOGYASZTÁS HELYZETE

A világ húsfogyasztása az elmúlt 50 év alatt megduplázódott, átlagosan 40 kg/fő az évenkénti átlag. Természetesen figyelembe kell vennünk, hogy ez az érték országonként szélsőséges eltéréseket mutathat. Gondoljunk csak Afrikára, ahol az emberek napi étkezése nem hasonlítható össze a fejlett országokban élőkével. A világon a legszélesebb körben a sertéshúst, ezt követően a baromfit, majd a marhahúst fogyasztják. (9. ábra)

A húsfogyasztási szokásokat számos tényező befolyásolhatja. A fejlett országokban a gyorséttermi láncok fokozzák az elfogyasztott marhahús mennyiségét, míg egyes országokban a vallási meggyőződés, a táplálkozási szokások, a gasztronómiai hagyományok és a média befolyása is csökkentheti vagy ösztönözheti a marhahús fogyasztását (Worldwatch, 2011).

9. ábra: Néhány ország egy főre jutó marhahús fogyasztása

Forrás: FAO (2007) adatai alapján saját szerkesztés

Az néhány kiemelt ország egy főre eső marhahús fogyasztását tekinthetjük meg. Kiemelkedő az argentinok évenkénti fogyasztása, mely 55,1 kg–ot tesz ki egy főre jutóan évenként. A világon 2007–ben átlagosan 9,4 kg marhahúst fogyasztottak, míg az Európai Unió átlaga 12,18 kg/fő év volt. Látható, hogy Magyarország marhahús fogyasztása jóval elmaradt 2007–ben az EU átlagtól, hiszen hazánkban ekkor 4,3 kg/fő volt az átlagfogyasztás. Rohamosan csökkenő tendenciát figyelhetünk meg Magyarországon, hiszen 2010–ben már csak 2,5 kg volt az egy főre jutó marhahús fogyasztásunk.

A felmérésekből kiderült, hogy hazánkban az emberek nagy többsége fogyaszt marhahúst, azonban nagyon ritkán. A reform étkezés a fehér húsok fogyasztását preferálja és a magyar háziasszonyok vásárlási szokásaiban is a szárnyas húsok kerülnek előtérbe (Banovic, 2010).

„A köztudatban a marhahús egy magasabb áru, jó minőségű húsként él, ezt viszont a hazánkban a pultokba kerülő hús minősége nem mindig támasztja alá, a vásárlók szívesebben fogadják a hazai eredetű marhahúst, amely egyfajta biztosíték a minőségre, tehát nem csak a marhahús magasabb ára felelős elsősorban a csekély fogyasztásért” (Sümegi, 2013).

Kutatásom során az önellátottság meghatározására törekedve a következő eredményeket kaptam. Az egy főre eső marhahús fogyasztásának adatai a 2007–es évből álltak egységesen rendelkezésre, azonban tekintettel arra, hogy az Európai Unió fogyasztásának évenkénti átlaga minimális eltérést mutat, számításomban a 2011. évi termelési és népességi adatokat használtam fel.

A világon a legnagyobb mennyiségben az USA termel marhahús, azonban az önellátottsági szintje így sem éri el a 100%-ot. (3. táblázat) A világ marhahús termelői élvonalában Ausztrália, Brazília, míg Európai viszonylatban Németország, Lengyelország, Horvátország sorolható, ezen országok termelése meghaladja a belső fogyasztást. Az Európai Unió marhahús fogyasztása 2013-ban stagnál, a Bizottság szakértői egész évben magas fogyasztói árakra számítanak az Európai Unió marhahús piacán (Barcellos et al., 2010).

3. táblázat: Néhány ország marhahús önellátottsági szintje %-ban

Ország	Marhahús termelés (1000 t)	Népesség (millió fő)	Termelés (kg/fő)	Marhahús fogyasztás (kg/fő)	Önellátott- ság (%)
<i>(Az 2. számú mellékletben további országok önellátottsága tekinthető meg.)</i>					
Év	2011	2011		2007	
Ausztrália	2 110	22,32	94,52	43,5	217,28
Lengyelor- szág	380	38,53	9,86	4,7	209,82
Szerbia	103	7,25	14,19	8,5	166,94
Horvátor- szág	59	4,28	13,78	8,6	160,27
Ausztria	217	8,42	25,76	17,8	144,72
Belgium	272	11,04	24,62	19,4	126,91
Brazília	9 030	196,93	45,85	37,2	123,26
Németország	1 159	81,79	14,17	13,2	107,34
Kína	6 182	1344,13	4,60	4,7	97,86
Kazahsztán	410	16,55	24,76	26,3	94,15
USA	11 988	311,58	38,47	42,1	91,39
Szlovénia	36	2,05	17,54	21,4	81,95
Ukrajna	385	45,70	8,42	11,4	73,89
Olaszország	1 009	60,72	16,62	24,0	69,23
Oroszország	1 625	142,96	11,37	17,6	64,58
Magyaror- szág	26	9,97	2,61	4,3	60,64
India	1 087	12,21	0,89	1,5	59,34
Törökország	241	73,05	3,30	6,1	54,08
Luxemburg	9	0,51	17,36	43,8	39,64
Szlovákia	11	5,39	2,04	6,1	33,40
Bulgária	5	7,34	0,68	5,0	13,61
Románia	28	21,38	1,31	31,9	4,10

Forrás: OECD (2011), Eurostat (2011), World Bank (2011), FAO (2007) adatai alapján saját számítás

India termelése világviszonylatban is magasnak mondható, azonban az egy főre eső fogyasztás az országok közül itt a legalacsonyabb. Ennek oka, hogy az országban a hindu vallás követői nagyon kevés húst fogyasztanak és a szent állatként tisztelt tehén megölését tartják a legnagyobb bűnnek.

Románia önellátottsága a legalacsonyabb a szomszédos országaink közül, azonban érdekes tény, hogy a marhahús termelésének mennyisége szinte megegyezik hazánkéval, azonban a román lakosság fogyasztása 2007-ben majdnem 8-szorosával meghaladta a magyarok évenkénti egy főre eső fogyasztását.

A magyar húsmarha tenyésztő ágazat problémáját tükrözi, hogy a 2007. évi átlagos marhahús fogyasztás 2010. évre a felére csökkent. Ugyan hazánk marhahús önellátottsága a fogyasztás visszaesésével a 60%-os szintről 2010-re 100%-os szintet éri el, azonban a hazai termelők mégis értékesítési problémákkal küzdenek.

4.3. A MARHAHÚS NEMZETKÖZI KERESKEDELME

A fejezet célja, hogy az Európai Unió sajátos kereskedelmi szabályainak ismertetését követően a marhahús világpiaci árának alakulásáról adjon képet. A marhahús nemzetközi kereskedelmének elemzése után a magyar élő marha és marhahús külkereskedelmének alakulását vizsgálom. A fejezetben végül Magyarország külkereskedelmi kapcsolatait veszélyeztető nem vám jellegű piaci korlátozások és problémák összegzésére kerül sor.

4.3.1. Az EU harmadik országokkal folytatott kereskedelemi szabályozása

A globalizáció egyre nagyobb hatást gyakorol a külkereskedelemre, mely alól Magyarország sem tudta kivonni magát. Pozitív hatásként a hazánkba irányuló tőkebeáramlás említendő meg, ugyanakkor sok kihívás elé is állította a nemzetgazdaságot. A mezőgazdasági és az élelmiszeripari termékek esetében jelentkező alacsony termelési színvonal, a versenyképességi és piacismereti hiányosságok elnyomták a pozitív tényezőket. A multinacionális üzletláncok térhódításával a külkereskedelem zárt hálózaton belül élénkül, mely lehetőségeket és veszélyeket egyaránt rejt a húsmarha szektorra nézve.

A világkereskedelem nem spontán módon zajlik, hanem egy nemzetközi szervezet a (*World Trade Organisation, WTO*) irányítása, felügyelete, beleszólása mellett, ahol a nemzetközi kereskedelem alapszabályait fogalmazzák meg, és a szabályok betartását ellenőrzik. A WTO évek óta vitatja az Európai Unió tagországainak termelőit védő közösségi

preferenciális, piacvédelemi, és protekcionista eszközeit, melyek ellentétesek a szabad kereskedelem elveivel. Az unió Közös Agrárpolitikában alkalmazott piacbefolyásoló eszközei közé az intervenció, a magántárolás, a piacstabilizálás, a kvótarendszer, a területpihen tetés, a jövedelempótló támogatás és az exporttámogatás sorolható. A marha és borjúhús rendtartás alá tartozó valamennyi élő szarvasmarha, marha és borjúhús vám tárgyát képezi, ha azokat az EU tagállamain kívüli országokból importálják, kivéve a fajtatiszta tenyészállatokat. A marhahús import jelentős része jelenleg az import megállapodások keretében nulla vagy csökkentett vámtarifa mellett érkezik az unió tagállamaiba.

Az Unió marhahús felesleg külpiacon történő értékesítésének legfontosabb eszköze az export visszatérítés. Az exporttámogatás összegének kialakításakor a Marha és Borjúhús Igazgatási Bizottság figyelembe veszi a jelenlegi és a jövőbeni világpiaci és az unió piaci helyzetét, valamint a versenyhelyzet alakulását a harmadik országokban. Az export visszatérítés összege az export célországtól és az exportálni kívánt hús besorolásától is függ. Az agárkereskedelem liberalizálása elméletileg megteremti a fejlődő országok számára az exportorientált gazdasági növekedés lehetőségét, azonban nagyobb mértékben emelheti a fejlődő országok importjának költségét, mint amekkora előny a javuló piacra jutás lehetőséggel biztosít. A liberalizáció kedvezményezettjei valószínűleg a fejlődő közepes jövedelmű nagy kínálati kapacitással rendelkező nemzetgazdaságok lesznek (Popp, 2003).

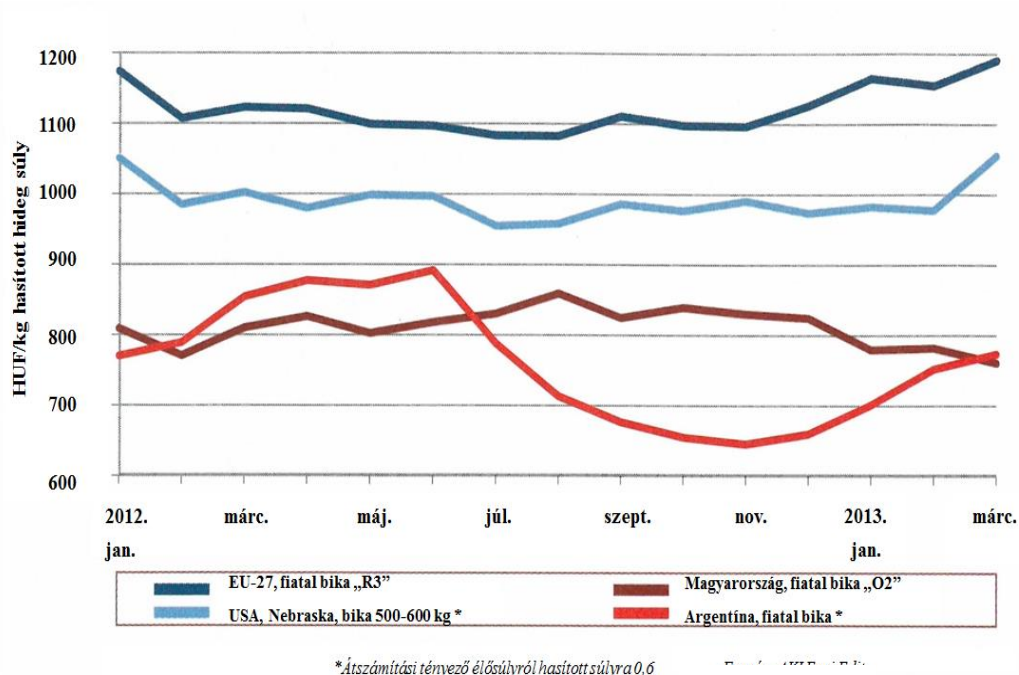
Az Európai Unió nem járulhat hozzá protekcionizmusának teljes felszámolásához, hiszen a világ élelmiszerpiacán jelentéktelenné válna a szerepe. A vámok és exporttámogatások megszüntetésének határidejét 2013-ra halasztották. A közös vámok lebontásával az EU-n kívüli országokból származó élelmiszerek versenyképessége jelentősen megnő. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy számos tengerentúli nagy exportőr országban az élelmiszerbiztonság nem ér el az európai követelmények színvonalát, így jelentős költségtől mentesülnek a harmadik országok húsmarha tenyésztői. Az élelmiszerbiztonság egyre fontosabb, hiszen gondoljunk csak a BSE járványra, mely a marhahús termelését és kereskedelmét is megviselte az 1990-es évek környékén. A néhány éve Németországban megjelent új Schmallenberg vírus jelentős gazdasági károkat okozott, hiszen számos ország importtilalmat vezetett be a fertőzés terjedésének elkerülése érdekében (Szűcs 2005).

4.3.2. A marhahús világpiaci árának alakulása

A marhahús felvásárlási árának, számos gazdasági tényezőn felül az értékesíteni kívánt hús minősége az egyik legnagyobb befolyásoló tényezője. A megfelelő minőség nem csupán a feldolgozóknál, hanem a fogyasztóknál is elvárt követelmény. Az unió területén létrehozta egy rendszert, mely a piacra kerülő marhahús egységes besorolását teszi lehetővé.

Az Európai Unió országaiban kötelezően alkalmazott a „SEUROP” elnevezésű marhahús minősítési rendszer, mely Magyarországon 2002. januártól került bevezetésre. A marhahús piaci árát R3 standard vágott test minőségre Euro/100 kg-ban határozzák meg. A SEUROP elnevezésű egységesen elfogadott minősítő rendszer, mely segítségével egységesíthető a vágómarhák vágás utáni osztályozása. (3. számú melléklet) A betűk jelzik a vágott test izmoltságát (pl. S=kiválóan izmolt; P=nagyon gyengén izmolt). A betűk mellé rendelt számok adják a faggyúfedettség fokát (pl.:1=egyáltalán nem faggyús, 5=nagymértékben faggyúval fedett). A minősítési táblázat a 2. számú mellékletben megtalálható. A vágott test minősítés nem csupán a piacsabályozás szempontjából jelentős az EU-ban, hanem a termelők és a vágóhidak közötti elszámolás alapját is ez adja.

A marhahús világpiaci árának változását tekinthetjük meg azonos minőségi kategóriákban. (10. ábra) A marhahús értékesítési ára átlagosan az unió területén a legmagasabb.

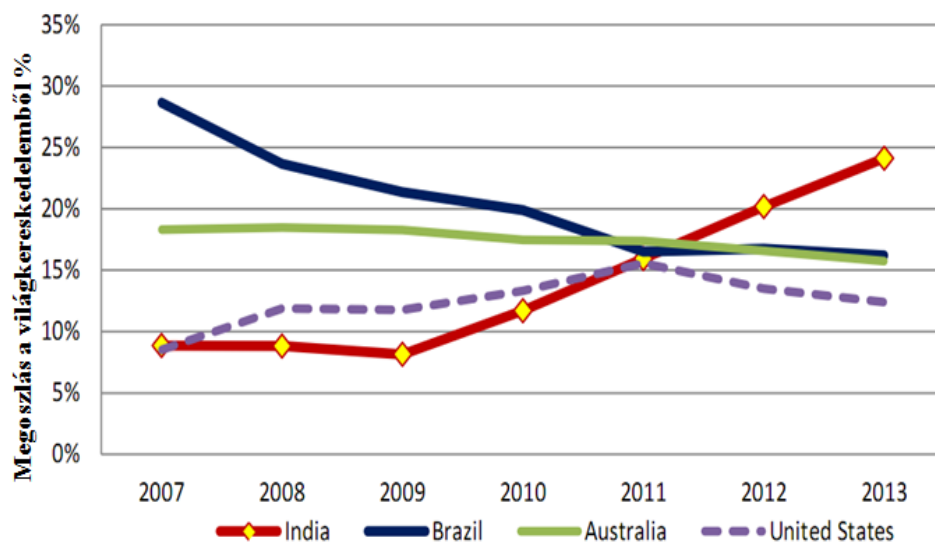
10. ábra: A marhahús világpiaci ára

Forrás: Egri (2013)

A 2012-es évben az USA-ban a hasított marhahús ára átlagosan 20 %-kal volt alacsonyabb forintban kifejezve az unió átlagához képest. Magyarországon a marhahús piaci ára 2012. augusztus óta folyamatosan csökken (AKI PAIR, 2013). „Magyarországon a fiatal bika termelői ára 5 százalékkal, a vágóüsző termelői ára 2 százalékkal, a vágótehéné 7 százalékkal volt alacsonyabb 2013 júliusában az előző év hasonló időszakához képest” (Egri, 2013). Problémát jelenthet, hogy a felvásárlási árak csökkenése negatívan hat a tenyésztők jövedelemhelyzetére.

4.3.3. A marhahús exportja és importja

Az előrejelzések szerint a jövő egyik legdinamikusabban feltörekvő marhahús exportőre India, exportnövekedésének az ázsiai és közép keleti piacok biztosítanak lehetőséget. India kitűnő üzleti érzékére vall, hogy annak ellenére, hogy náluk vallás tiltja a szent állat fogyasztását igen magas világexportőr pozícióra törekszik.

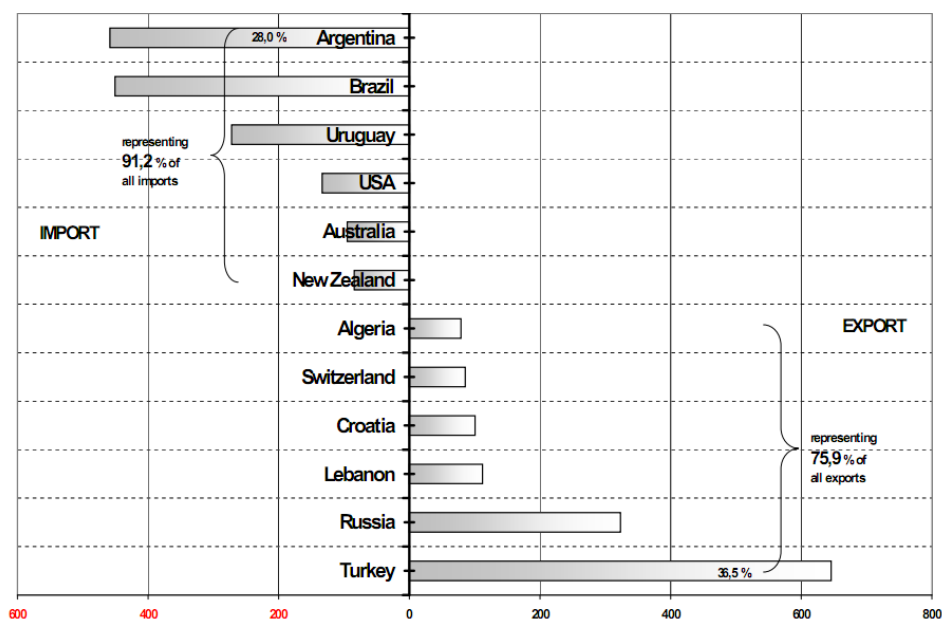

11. ábra: A világ vezető marhahús exportőrei

Forrás: USDA (2013)

A marhahús legfontosabb exportőrei közé még Brazília, Ausztrália, USA, Kanada, Argentína és Új-Zéland sorolható. (11. ábra) Uruguay exportja dinamikusan növekszik, a jövőben jelentős szerephez juthat a világpiacon. A becslések szerint a marhahús globális kereskedelme 11,7 millió tonnára bővülhet (USDA, 2012).

Az Európai Unió exportja a 2013. évben jelentősen csökkent a 2012. évi mennyiséghez képest. „Az Európai Bizottság rövid távú előrejelzése szerint az export csaknem 8 százalékkal ér el alacsonyabb szintet az idén, és további 14 százalékkal csökken a következő évben. Az exportlehetőségeket visszafogja a folyamatosan magas ár” (AKI, 2013). Az unió exportjának 76 %-a Törökországba, Oroszországba, Horvátországba, Svájcba és Algériába irányul. Az unió marhahús importja az előrejelzések szerint 2013. évben is bővülni fog, hozzávetőlegesen 297 ezer tonna körüli lehet. Az Európai Bizottság előrejelzése szerint 2014-ben tovább emelkedik az unió marhahús behozatala, a szakértők 306 ezer tonnás import mennyiségre számítanak. A legtöbb marhahús Argentínából, Brazíliából és az Egyesült Államokból származik. (12. ábra) Látható, hogy a 2011. évben az Unió importjának 91,2%-a a világ legnagyobb marhahús termelő országaiból származott.

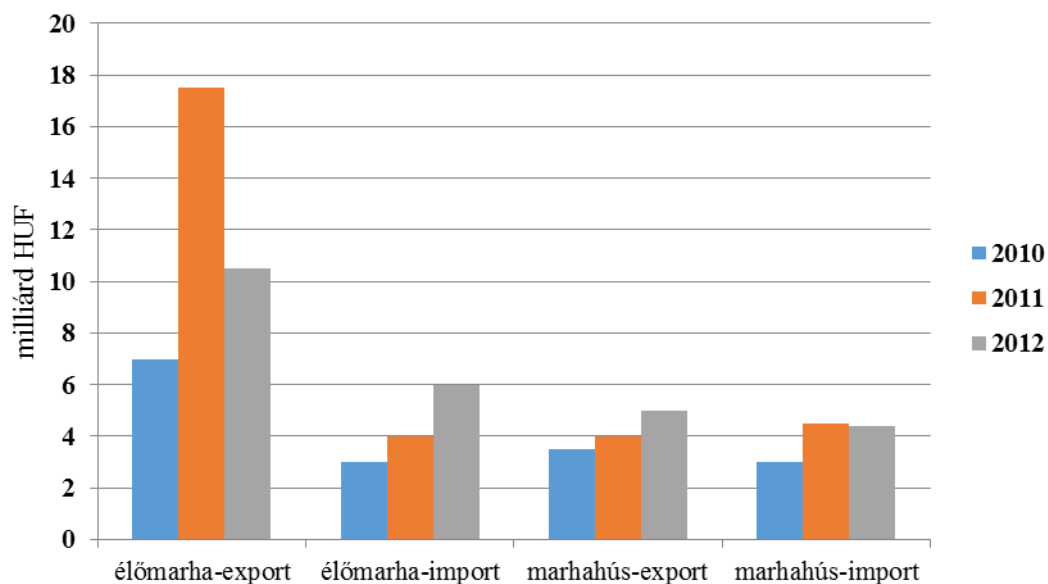

12. ábra: Európai Unió marhahús kereskedelmének főbb partnerei

Forrás: Eurostat-COMEXT (2011)

4.3.4. A magyar marhahús külkereskedelme

Az 1970-es évek környékén a marhahús az egyik legfőbb exportcikke volt hazánknak. A nagy múltra visszatekintő szarvasmarha tenyésztés az évek során egyre jobban zsugorodott. A magyar marhahús és az élőmarha külkereskedelmi értékét követhetjük nyomon az elmúlt három évben. (13. ábra)

13. ábra: Az élő marha és marhahús külkereskedelmi értéke Magyarországon

Forrás: AKI (2012) adatai alapján

Látható, hogy kimagaslóan nagy külkereskedelmi értéket mutatott a 2011-es év az élőmarha kivitel tekintve. (4. táblázat) Az élőmarha–import értéke az elmúlt három évben folyamatosan emelkedett.

A 2011-es évben a marhahús–export növekedett, azonban az import mennyiségének értéke meghaladta a kivitel értékét. A KSH jelentése szerint hazánk élőmarha–exportja a jelentősen csökkent a 2012. évben, míg a marhahús–exportja kismértékű növekedést mutatott.

A 2011. évben hazánk összesen 109 095 ezer euró értékű a marhahúst és az élőszarvasmarhát importált, így ebben az évben a kivételesen magas élőmarha–export miatt a kivitel értéke majdnem kétszerese volt a behozatal értékének.

4. táblázat Magyarország élő marha és marhahús külkereskedelmi értékének termékek szerinti megoszlása

	Import értéke (1000 EUR)	Export értéke (1000 EUR)
Élő szarvasmarha	62 462	193 885
Marhahús fagyaszttva	17 761	7 863
Marhahús frissen vagy hűtve	28 872	34 824
Összes érték:	109 095	209 613

Forrás: European Commission (2011) adatai alapján

A táblázat a magyar élő marha és marhahús külkereskedelmi értékét euróban szemlélteti. Látható, hogy hazánk élőmarha–exportjának volt a legnagyobb értéke 2011-ben, hiszen a három kategóriát tekintve az összes export 92%-át tette ki, ugyanakkor az élőmarha–import is jelentős értéket képviselt.

Magyarország élőmarha külkereskedelmi partnerei a 2011-es kereskedelmi adatok alapján jelentős élőállat beszállító volt 2011-ben Németország, Hollandia, Szlovákia és Franciaország. A legfőbb exportpartnerünk Törökország volt, mintegy 140 millió euró értékű élőszarvasmarhát értékesítettünk a török piacon. Az ágazat mélyrepülését idézte elő 2013-ban jelentősen lecsökkentett török felvásárlás, mely hátrányosan érinti jelenleg is a magyar tenyésztőket.

Jelentős felvevőpiac volt 2011-ben Szlovákia, Oroszország, Ausztria, Németország és Izrael is. Görögország rossz gazdasági helyzete ellenére jelentős mennyiségű élő

szarvasmarhát vásárolt fel hazánktól (Rezitis et al., 2010), valószínűleg az ország élénk turizmusából eredő megnövekedett szükségletek miatt. (5. táblázat)

5. táblázat: Magyarország élő marha külkereskedelmi értékének kereskedelmi partnerek szerinti megoszlása

Magyarország élő szarvasmarha külkereskedelme (2011)			
Export értéke (1000 EUR)		Import értéke (1000 EUR)	
Törökország	140978	Németország	14791
Szlovákia	13769	Hollandia	13145
Oroszország	6956	Szlovákia	12099
Görögország	6177	Franciaország	11422
Ausztria	4638	Románia	2721
Németország	3700	Ausztria	1432
Horvátország	3406	Írország	1388
Hollandia	2962	Csehország	1385
Izrael	2532	Dánia	1047
Szlovénia	2078	Egyesült Királyság	900
Olaszország	1486	Lengyelország	487
Fehéroroszország	1319	Görögország	477
Libanon	1319	Olaszország	472
Szerbia	824	Bulgária	231
Románia	558	Törökország	138
Bulgária	360	Szlovénia	117
Észtország	355	Litvánia	117
Ukrajna	126	Belgium	92
Lengyelország	112	Svájc	0,46
Litvánia	111		
Bosznia–Hercegovina	63		
Egyéb	56		
Összes:	193885		62 462

Forrás: European Commission (2011) adatai alapján

Az élőmarha exportban jelentős partnereink közé tartoznak a tőlünk keletebbre lévő országok. Fehéroroszország, Ukrajna, Oroszország, Libanon egyaránt jelentős mennyiségű élő állatot vásárol fel hazánktól. A külföldi értékesítés során számos, nem vám jellegű piaci korlátozás is nehezítheti az exportörök tevékenységét. A nemzetgazdaságokban az agrárszektorhoz nyílt politikai érdekek is fűződnek, ezért fokozottan jelen vannak a nem vám jellegű kategóriába tartozó piacvédelmi eszközök (Mészáros, 2013). A különféle élelmi-szer-egészségügyi előírások, szubvenciók, csomagolási és áru megjelenési szabványok, adminisztratív nehézségek és a kulturális okok nehezítik a külpiaci értékesítést. A rejtett korlátozások országonként eltérőek, Ukrajnában jellemzően nem adnak teljekörű tájékoztatást az eljárások rendjéről, mert az előírásokat a piaci kínálat nagyságától függően módosítják. Kiemelt veszély az exportörökre nézve, hogy Kazahsztánban és Azerbajdzsánban alig találhatók jogszabályok, így a piacra lépési feltételek esetenként változhatnak. Az

arab országok irányába kizárólagosan csak személyes ismeretség útján van lehetőség értékesíteni, hiszen a bürokratikus akadályok csak személyes kapcsolatok révén hidalhatók át (Kalymbek – Alimzhanova, 2013). Számos országban a magyar exportőrök dolgát nehezíti, hogy a magyar akkreditált laboratóriumok vizsgálati eredményeit a külföldi hatóság nem fogadja el. A nemzetközi élelmiszer kereskedelemben a szigorodó egészségügyi előírások, a támogatások mértéke és az adminisztratív nehézségek egyaránt befolyásolják az üzleti kapcsolatok alakulását (Török et al., 2004).

Hazánk főként élőállat formájában értékesíti a szarvasmarhákat, a marhahús exportja szintén jelentős, azonban a feldolgozott marhahús termékek értékesítése kisebb mértékben jellemző. Kulcsfontosságú lenne a magyar húsmarha ágazatban a magyar marhahús fogyasztás ösztönzése és a megfelelő exportpiaci lehetőségek felkutatása. Aktuális problémaként áll fenn sajnos, hogy a legnagyobb élő szarvasmarha exportőrnek számító török piac a 2013. évben nagyon kis mennyiségű állatot importál hazánkból. A csökkenés oka, hogy az időjárási viszonyok miatt fellépő takarmányhiány rengeteg török állatot kényszerített a török vágóhidakra, így jelentős készleteket halmoztak fel. Mindenképp érdemes azzal is foglalkozni, hogy ha a török készletek elfogynak, ismételten növekedhet a piaci kereslet.

5. A MAGYAR HÚSMARHA SEKTOR VERSENYKÉPESSÉGE

Az elméleti részben ismertetett versenyképesség mérésére szolgáló mutatók gyakorlati alkalmazásával a magyar húsmarha szektor versenyképességi helyzetének meghatározására törekszem. A versenyképesség kifejezésének naturális módszerén alapuló mutatók kiszámításával és a kereskedelmen alapuló megnyilvánuló komparatív előny mutató alkalmazásával igyekszem szemléltetni a magyar húsmarha tenyésztés helyzetét. A mezőgazdasági szektor sajátossága, hogy a versenyképességet az ágazati támogatások is jelentős mértékben befolyásolhatják. A becsült termelői támogatás mutató segítségével lehetőség nyílik az egyes országok agrártámogatottságának összehasonlítására is.

5.1. NATURÁLIS MÓDSZEREN ALAPULÓ BEVÉTEL–KÖLTSÉG KALKULÁCIÓ

A bevétel arányos jövedelmezőség vizsgálatának szükségességét indokolja, hogy a Közös Agrárpolitika 2011. évi reformjában kezdeményezett változások adaptációja hazánkban várhatóan 2014-ben kezdődik meg, mely a termelők jövedelmére ható támogatási rendszer teljes átalakítását fogja eredményezni.

Az ágazat tenyésztői szemszögből való megismerése céljából dolgozatomban készítése során ellátogattam két húsmarha tenyésztő gazdaság vezetőjéhez. A versenyképesség naturális módszerén alapuló mutatószámainak alkalmazása érdekében az interjú elemei közé egy bevétel–költség kalkulációt is beépítettem. A tenyésztők készséggel bocsájtották rendelkezésemre a gazdaság technológiai paramétereit és a termelési költségek összetételét.

A tanulmányban vizsgált két mintagazdaságban kifejezetten húshasznú állományt tenyésztenek és csupán állattenyésztői tevékenységet folytatnak a gazdálkodók. A vizsgált gazdaságok közül az egyik gazdaság Csongrád megyében, a másik Fejér megyében található. A húsmarha tartó gazdaságokban az anyaállatok hozama a borjú, melyet önállóan képesek felnevelni. Fontos tudnunk, hogy ebben a hasznosítási irányban a tenyészállatokat csak hús előállítására tartják, tehát a tej, mint melléktermék nem jelenik meg. A tej- és kettőshasznosítású állományokhoz képest ez alacsony termelési értéket jelent. A húsmarhatartás technológiai folyamataiként a húshasznú tehéntartást, a borjúnevelést és a marhahízlalást sorolhatjuk fel. A vizsgált két gazdaságban a szaporulatot hízóalapanyagként értékesítik.

A gazdaságok legfontosabb technológiai paramétereit foglalja össze. (6. táblázat) Az ellési arány függvényében alakul az értékesíthető borjak száma, mely a bevételt jelentősen befolyásolja. A vizsgált gazdaságok szántó területtel nem rendelkeznek, saját tulajdonú legelőterületek állnak rendelkezésre.

6. táblázat: A vizsgált gazdaságok legfontosabb technológiai paramétereit, 2012

Megnevezés	Menny.	Csongrád megyei gazdaság	Fejér megyei gazdaság
Tehénlétszám	db	90	150
Bikalétszám	db	4	6
Borjú (6 hónapos korig)	db	60	105
Selejtezés	%	5	10
Termékenyítés módja	—	természetes	természetes
Elletés	—	folyamatos	folyamatos
Ellési arány	%	65	70
Értékesítési tömeg	kg	230	250
Értékesítési ár (9 hónaposan)	Ft/kg	600	650
Gyepterület	ha	60	20
Takarmányszükséglet (szálas ta-	db	2 000	3500
Legelő használati díj (8 AK/ha)	Ft/AK		21 000
Fajlagos gypszükséglet	ha/egyed	2	2

Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2013)

A Fejér megyei gazdaság csupán 20 hektár legelőterülettel rendelkezik, így az állatlétszám szükséglete miatt 55 hektár legelőt vásárol évente. Az éves takarmányszükségletet a gazdaságok a betakarítási időszakban megvásárolják. A bevétel– költség arányos jövedelmezőséget a termelés költségeinek és a termékek értékesítéséből, valamint a támogatásokból származó bevételek összevetésével számítottam ki. A dolgozatomban korábbi fejezeteiben ismertetett agrártámogatási rendszert figyelembe véve, a húsmarha tenyésztők számára elérhető támogatások a gazdaságok jövedelmébe tartozóan számítottam bele.

A következő táblázatban láthatjuk a húsmarha tenyésztő gazdaságok részletes költség és bevétel kalkulációját. (7. táblázat) Mindkét gazdaság esetében a költségek legfőbb összetevője a takarmányköltség, emellett jelentős kiadás az energiára és a fogyó eszközökre fordított kiadás is. Az amortizáció és az állatorvosi, hatósági költségek az összes kiadás 20%-át képviselik. A gazdaságok bevételei a szaporulat értékesítésén és az agrártámogatásokon keresztül realizálódnak.

7. táblázat: A termelési költségek és a bevételek összetétele, 2012

Megnevezés	Ágazati költség/bevétel (Ft)		Megoszlás (%)	
	Csongrád megyei gazdaság	Fejér megyei gazdaság	Csongrád megyei gazdaság	Fejér megyei gazdaság
Költség	8 955 000	19 522 500	100%	
Anyagköltség	5 825 000	12 267 500	65	63
<i>Takarmány (széna, szalma, lucerna)</i>	3 775 000	8 287 500	65	68
<i>Fogyóeszközök</i>	800 000	1 680 000	14	13
<i>Egyéb anyag és energia</i>	1 250 000	2 300 000	21	20
Egyéb szolgáltatás (bank, illeték)	400 000	650 000	5	3
Amortizáció	1 100 000	2 800 000	12	14
Személyi jellegű költség	730 000	750 000	8	4
Állatorvosi, hatósági költség	900 000	1 900 000	10	10
Legelő bérlet	nincs	1 155 000	nincs	6
Bevétel	17 603 000	27 911 500	100%	
Szaporulat értékesítése	8 280 000	17 062 500	47	61
Extenzifikációs támogatás	657 000	1 095 000	4	4
Anyatehén támogatás	3 564 000	5 940 000	20	21
Natura 2000 területek támogatása	600 000	240 000	3	1
AKG extenzív gyepgazdálkodás	1 452 000	2 354 000	8	8
Egységes területalapú támogatás	3 050 000	1 220 000	17	5

Bevétel arányos jövedelmezőség		
Összes költség	8 955 000	19 522 500
Összes bevétel	17 603 000	27 911 500
Jövedelem	8 648 000	8 389 000
Bevétel arányos jövedelmezőség (%)	49	30

Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2013)

A számításaim eredményeként látható, hogy a két gazdaság bevétel arányos jövedelmezősége eltérő. A Csongrád megyei gazdaságban a bevétel 49%–a, míg a Fejér megyei gazdaságban a bevétel 30%–a tekinthető realizált jövedelemnek. Az eltérés valószínű oka, hogy a csongrádi gazdaság a saját földterületei révén magasabb egységes területalapú támogatásra jogosult. A Fejér megyei gazdaság saját területei után szintén részesül támogatásban, azonban az 55 hektár megvásárolt legelő után a földterület tulajdonosa veszi fel a támogatást. Problémát jelent az ágazatban, hogy a földtulajdonosok nem hajlandóak bérbe kiadni területeiket, hiszen így a támogatottsági jogosultság a bérlőt illetné meg, így csupán a területeken lévő lábon álló legelőt adják el legelő használati díj fejében. Érdekes tény, hogy az állattenyésztő gazdaságok könyvelésében a tenyészállatok értéke nem kerül leírásra, holott értékük sok esetben az átlagos egyedek értékének háromszorosa is lehet. Az állattenyésztőknek ki kell gazdálkodniuk a tenyészállatok magas költségeit is.

Az Agrárgazdasági Kutatóintézet által végzett tesztüzemi vizsgálatok szerint a tömegtakarmány–fogyasztó állatokat tartó gazdaságok esetében a termelési érték arányos jövedelmezőség kis gazdaságok esetében átlagosan 38 százalék körüli. Az AKI eredményei szerint a gazdaságok méretének növekedésével fordított arányosságban a jövedelmezőség egyre inkább csökken. Átlagosan a közepes gazdaságokban 19,5 százalék, azonban a nagy gazdaságok esetében átlagosan csupán 7,4 százalék körüli jövedelmezőségről számoltak be a tesztüzemi rendszer alapján (AKI FADN, 2013).

8. táblázat: Érzékenység vizsgálat

	Jövedelem változása a bázis modellhez képest		Bevétel arányos jövedelmezőség változása (%)	
	Csongrád megyei gazdaság	Fejér megyei gazdaság	Csongrád megyei gazdaság	Fejér megyei gazdaság
Bázis modell szerinti jövedelem	8 648 000	8 389 000	49	30
Növekvő takarmányár (20%)	7 893 000	6731500	45	24
Csökkenő felvásárlási ár (50%)	4508000	–142250	33	–0,7
Támogatások nélkül	–675000	–2460000	–8	–14

Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2013)

A primer kutatás során vizsgált két gazdaság bevétel arányos jövedelmezőségének érzékenység vizsgálatát elvégezve (4. számú melléklet) a táblázatban látható eredmények kerültek meghatározásra. (8. táblázat) A 20%-kal megemelkedő takarmány ár változásra mindkét gazdaság jövedelmezősége jelentősen csökken. A szaporulat felvásárlási árának

50%-os csökkenése esetén a csongrádi gazdaság stabilan ellent tudott állni, azonban a másik gazdaság eredménye a jövedelmezőségi szint alá zuhant, mert a bevételének jelentősebb hányadát az értékesítésből realizálta. A támogatási összegek teljes megvonása esetén mindkét gazdaság termelése a fedezeti pont alá csökkenne. Problémát jelent a vizsgált két gazdaság támogatásoktól való függősége, hiszen nagy valószínűséggel szubvenciók hiányában veszteséges és fenntarthatatlan lenne a termelői tevékenység.

5.2. MEGNYILVÁNULÓ KOMPARATÍV ELŐNYÖK MÓDSZERÉN ALAPULÓ RCA MUTATÓ

Az RCA (*Revealed Comparative Advantage*) megnyilvánult komparatív előny mutatót alkalmazva a magyar marhahús versenyképességét igyekszem mérhetővé tenni. A mutató kiinduló elve, hogy a marhahús részarányának Magyarország kivitelében ugyanakkorának kellene lennie, mint a marhahús világexportjának a teljes világexportból. A feltevésnek megfelelően a két kiviteli részarány hányadosának értéke 1, ha sem komparatív előny sem hátrány nincs az országban. Ez esetben a marhahús pontosan azt a relatív súlyt képviseli Magyarország exportjában, mint a világexportban.

A marhahús magyarországi exportját (X_{aj}) az ország teljes áruexportjához (X_a), valamint a marhahús világexportját (X_{wj}) a világ teljes áruexportjához (X_w) viszonyítja. A kapott két részarány hányadosa eredményezi a megnyilvánult komparatív előny mutatót. Ha a mutató értéke nagyobb 1-nél, akkor látszólagos komparatív előny mutatkozik, hiszen a vizsgált ország többet exportál marhahúsból, azonban az 1-nél kisebb érték esetén komparatív hátrány mutatkozik. Magyarország marhahús exportjában megnyilvánult komparatív előny kiszámításánál (5. számú melléklet) az alábbi képletet alkalmaztam.

$$RCA_{aj} = \frac{\left(\frac{X_{aj}}{X_a} \right)}{\left(\frac{X_{wj}}{X_w} \right)} = \frac{42,688 \text{ millió EUR} / 71\,448,8 \text{ millió EUR}}{27\,425\,934 \text{ millió EUR} / 16\,325\,861\,167 \text{ millió EUR}} = 0,35565223417$$

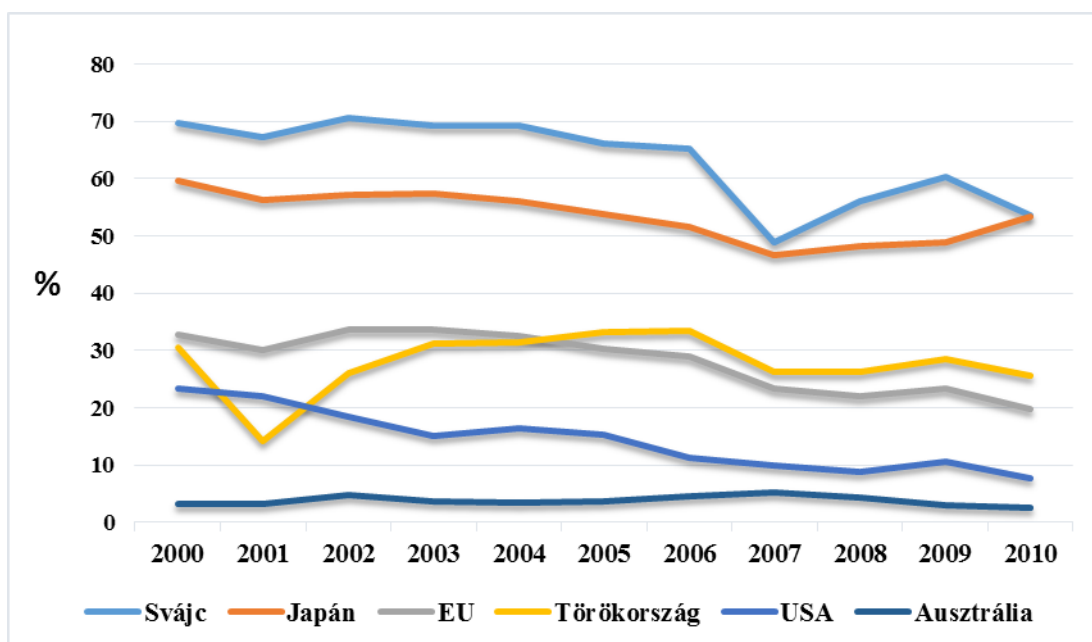
Az RCA mutató értéke 0,357 a marhahús esetében, így a kereskedelemre alapozott versenyképességi mutató szerint hazánk nem rendelkezik komparatív előnnyel. Az RCA egyensúlyi állapotnak nevezhető értéke 1, melyhez képest jelentős hátrány mutatkozik.

A neoklasszikus külkereskedelmi elméletek egyensúlyi feltevései alapján feltételezhető, hogy a látszólagos komparatív előny és a hátrány adott termékcsoport nemzetközi kereskedelmében kiegyenlítődik az országok között (Török, 1996). Az RCA mutató az egyik leggyakrabban alkalmazott kereskedelemre épülő versenyképesség mérésére szolgáló

ló mutató, azonban több szempontból vitatott. Az RCA mutató hiányossága, hogy a termelésben megnyilvánult komparatív előnyt nem fejezi ki, nem veszi figyelembe a vizsgált ország lehetséges közvetítő kereskedelmi szerepét és nem tartalmaz áradatokat sem. Az RCA nem mutat rá a versenyelőnyöket okozó tényezőkre, így csak korlátozott értelemben alkalmazható.

5.3. BECSÜLT TERMELŐI TÁMOGATÁS MUTATÓ (PSE, MPS)

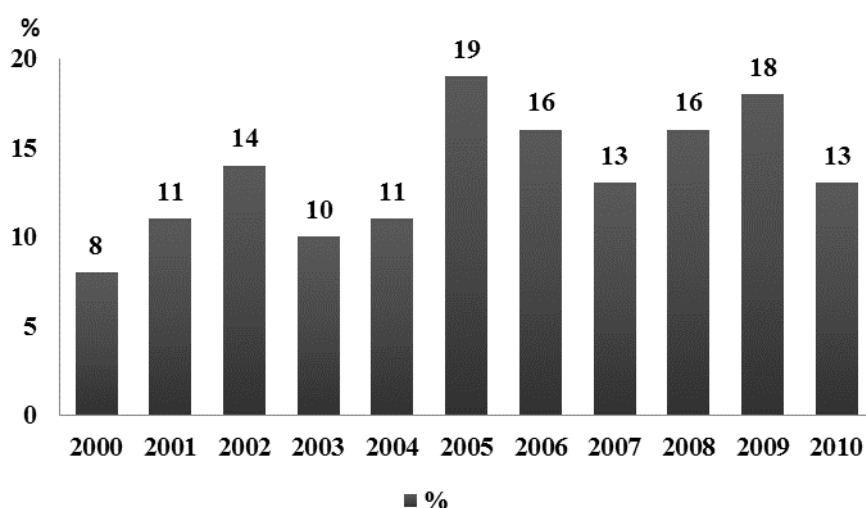
A becsült termelői támogatás jelentősen eltérő az országok között, azonban a belső piaci és a világpiaci árak közelítése miatt egyre inkább csökkenő tendencia figyelhető meg. A mutató Ausztráliában 10% alatti, az Európai Unióban 2010. évre 20% közeli értékre csökkent. A PSE mutató az USA-ban egy termelőre vetítve nagyobb az unió átlagához képest, azonban az egy hektárra eső becsült termelői támogatás az unió javára magasabb. (14. ábra) A két régió eltérő munka- és területi termelékenysége eredményezi az eltérést. Magyarországon az egy termelőre jutó támogatás alacsonyabb az OECD átlagánál. Az utóbbi időszakban csökkentek a piactorzító támogatások, azonban még mindig befolyásolják a kereskedelmet (Markó – Popp, 2004).

14. ábra: PSE mutató néhány országban

Forrás: OECD (2010)

Az OECD 2004 óta csak az unióra vetített összevont mutatókat számítja ki, Magyarországra vonatkozó adatokat külön nem tesznek közzé. Hazánk termelési, agrártámogatási és árjelentési adatait évente az Agrárgazdasági Kutató Intézet (AKI) szolgáltatja a szervezetnek (OECD, 2013). A PSE mutató időbeni alakulásának nyomon követhetősége fontos az agrárpolitikai döntéshozatalban. Annak érdekében, hogy hazánk uniós tagságának támogatási hatása nyomon követhető legyen az AKI egy módosított módszertannal számolja ki a PSE mutatót. Segítségével pontosabban mérhetők a támogatáspolitikában bekövetkezett változások és a vámunióhoz való csatlakozás hatása, azonban a harmadik országokkal szemben fennálló, egységes külpiaci védelmet nem veszi figyelembe. A módszertani eltérésből eredően az intézet által számított magyarországi PSE mutató nem hasonlítható össze az OECD által számolt mutatóval, azonban a hazai támogatottság becsült arányának kimutatására alkalmas. (15. ábra)

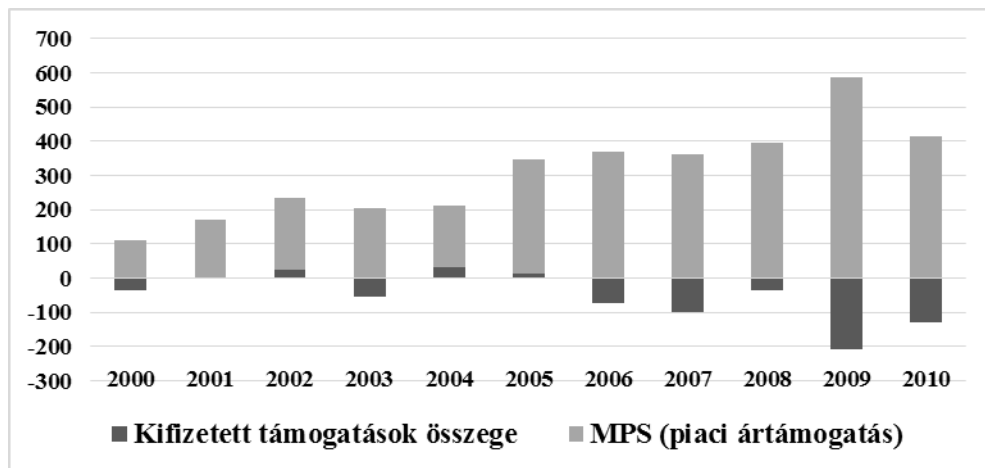
15. ábra: PSE mutató alakulása Magyarországon

Forrás: AKI (2010)

A diagram a módosított módszer szerint számított magyarországi PSE mutatót szemléltet. Látható, hogy az uniós csatlakozás után a magyar mezőgazdaság támogatottsága jelentősen javult. Csatlakozás előtti években átlagosan 11%-körüli volt a PSE mutató értéke, majd a tagságot követő években átlagosan 15%-os mértékűre növekedett. Átlagosan az összes mezőgazdasági bevétel 15%-át a költségvetési és a burkolt agrártámogatások teszik ki a becslések szerint. A tagországok közösségén belül elméletileg nem jelenhetnének meg eltérések a rejtett piaci ártámogatásokban, azonban a gyakorlatban a piacok

tökéletlensége miatt az MPS eltérő értékeket jelez, ezért a tagállamok által készített számítások hivatalos dokumentálása nem támogatott.

A magyar agrárgazdaság támogatottságának évenkénti ingadozását a rejtett piaci ártámogatások okozzák. Az MPS támogatások és a ténylegesen kifizetett támogatások között évente nagyarányú eltérés mutatkozik. (16. ábra)

16. ábra: PSE mutató összetételének alakulása Magyarországon

Forrás: AKI (2010)

A 2010. évben a válságintézkedések miatta a nemzeti forrásból finanszírozott támogatások összege csökkent, azonban az uniós forrásokból származó támogatásokkal együtt meghaladta a korábbi évek szintjét.

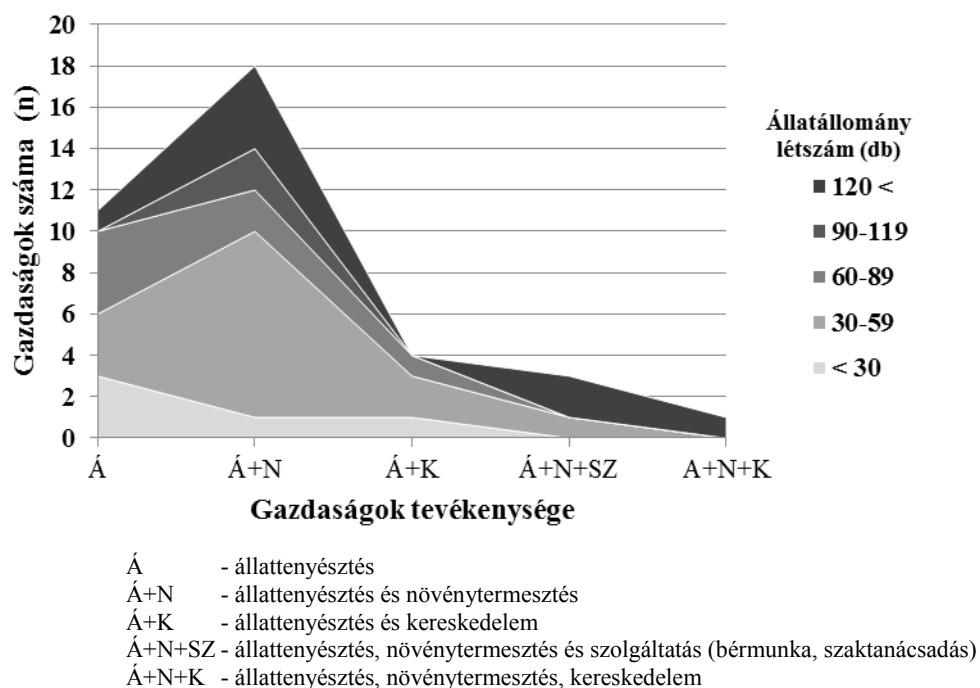
Napjainkban egyre több vidékfejlesztési támogatás indult, melyek nem sorolhatók a PSE mutatóba, ilyenek a mezőgazdasági vállalkozások tevékenységének diverzifikálását, fejlesztését célzó programok, képzések, szaktanácsadás és a termelői összefogás támogatása. Az Európai Unió a WTO felé vállalt kötelezettségeinek megfelelően a piactorzító intézkedések folyamatos leépítését célozza, melyet a vidéki térségek fenntarthatóságának, környezetvédelmének és a tájgondozásban betöltött szerepének támogatásával kompenzál. „Magyarországon az inputtámogatások kategóriájában kerülnek elszámolásra a hazai agrártámogatási rendszerben nagy súlyt képviselő beruházási támogatások, a gázolaj adókedvezménye és a hitelekhez kapcsolódó kamattámogatások” (Kürthy–Potori, 2013).

5.4. A MAGYAR HÚSMARHA SEKTOR PIACI HELYZETKÉPE TENYÉSZTŐI SZEMSZÖGBŐL

A primer kutatásom elsődleges célja, hogy megismerjem a magyar húsmarha ágazat jelenlegi helyzetét és a tenyésztők szemszögéből érzékelt piaci problémákat. A kutatásom standardizált kérdőívezéssel és interjúk készítésével végeztem el.

A kérdőívet a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara megyei igazgatóságainak és a magyar húsmarha tenyésztői egyesületeknek a segítségével elektronikus formában juttattam el a célcsoporthoz. (6. számú melléklet) A kutatást nehezítette, hogy a címlisták titkossága miatt, csupán néhány húsmarha tenyésztővel tudtam felvenni személyesen a közvetlen kapcsolatot. Összesen 126 db kérdőív került ki a tenyésztőkhöz, melynek kitöltésére 1 hónap állt rendelkezésre. A megkérdezés az ágazat jelenlegi piaci helyzetére és problémáira irányult. A feltett kérdésfajták között eldöntendő kérdések, likert skálák, feleletválasztós és egyénileg kifejezhető kérdések is szerepeltek.

Összesen 43 db kérdőív érkezett vissza kitöltve, melyből az adattisztítást követően 37 db értékelhető kérdőív maradt. A felmérés nem tekinthető reprezentatívnak, azonban hasznos tájékoztató jellegű információkat tartalmaz. A válaszadók tevékenységének megoszlását és a tenyészetben található állatok átlagos létszámát mutatja meg a diagram. (17. ábra)

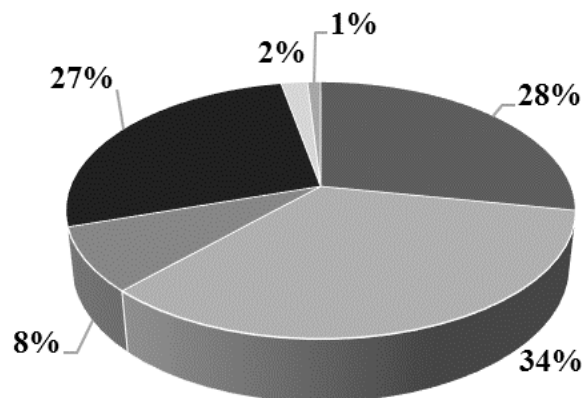
17. ábra: A válaszadó gazdaságok tevékenységének megoszlása az állatállomány létszámának tükrében (n=37)

Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2013)

A kérdőívet kitöltő gazdaságok 54%-ának állatállománya 60 db alatti, azonban a válaszadók 22%-a 120 egyed feletti állománnyal rendelkezik. A válaszadó húsmarha tenyésztéssel foglalkozó gazdaságok 49% állattenyésztő és növénytermesztő tevékenységet is folytat egyszerre. A gazdaságok 8%-a a két termelői tevékenységen felül szolgáltatás nyújtásával is foglalkozik, a mintában inkább a 120 db állat feletti gazdaságokra jellemző a bér munka és a szaktanácsadás. A válaszadók csupán 3%-a folytat a termelés mellett kereskedelmi tevékenységet. A csak állattenyésztéssel foglalkozó gazdaságok 30%-ban fordulnak elő a felmérésben.

A kérdőív elején a piaci viszonyok feltárására törekedtem, így az értékesítés csatornáira és a felvásárlási árak termelői megítélésére irányultak a kérdések. A válaszadók 92%-a szerint a vágómarha eladása során nehéz megfelelő árat kínáló vevőt találni. A vágómarha értékesítési csatornáinak megoszlását tekintve a válaszadók 34%-a a belföldi nagykereskedőknek értékesíti állatait. A gazdaságok 28%-a értékesít a hazai feldolgozó üzemek részére és 27%-a exportál közvetlenül külföldre. (18. ábra)

- Belföldi feldolgozónak
- Belföldi kiskereskedőnek
- Közvetlenül a fogyasztónak
- Belföldi nagykereskedőnek
- Közvetlenül exportálásra kerül
- Egyéb

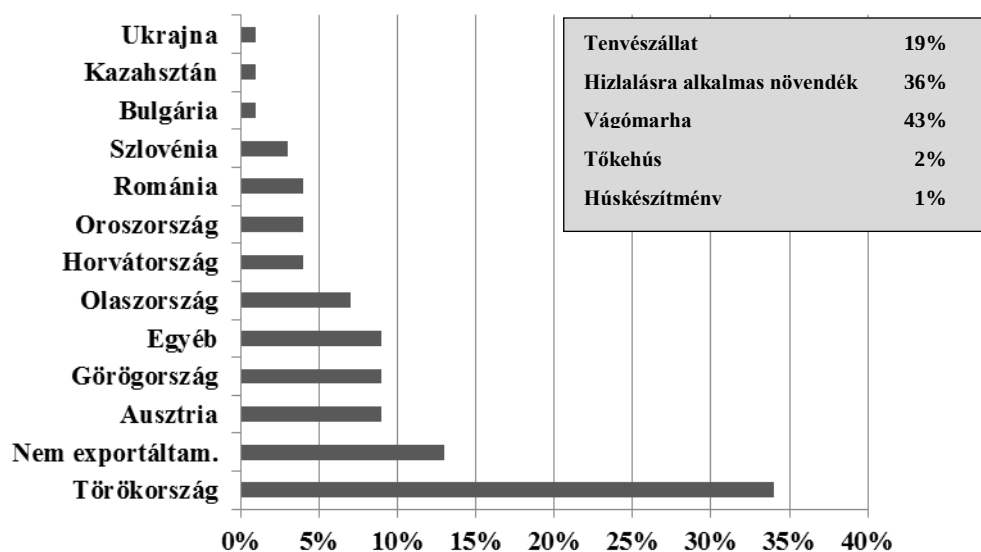

18. ábra: A vágómarha értékesítési csatornáinak megoszlása a válaszadó gazdaságokban

Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2013)

A válaszadó tenyésztők 8%–a belföldi kiskereskedőknek adja el a vágásra szánt állatait. Közvetlenül a fogyasztónak szinte alig történik értékesítés a tenyésztők köréből. Problémát jelent, hogy a termelőktől a tényleges fogyasztókig több kiskereskedelmi csatornában jelennek meg a termékek, mint a feldolgozatlan tökehús is. A felvásárlási árakra a kiskereskedelmi egységek árresei rakódnak, a termékben megjelenő jelentős értéknövelés nélkül.

A tenyésztők ármegítélése szerint átlagosan a belföldi feldolgozók és a kiskereskedők azonos árat kínálnak az eladásra szánt vágóállatokért. A belföldi nagykereskedők a termelői vélemények szerint magasabb árakat kínálnak. A legjobb felvásárlói árat közvetlenül az exportőrök kínálnák, azonban a megkérdezett tenyésztők 81%–a nem exportált a 2013. évben. A felmérésből kiderült, hogy az elmúlt néhány évben a külpiazi értékesítés esetén a tenyésztők 55%–a külföldi nagykereskedőnek és csupán 18% adta el közvetlenül külföldi feldolgozónak. (19. ábra)

19. ábra: Az exportpiaci célországok és az értékesített termék megoszlása

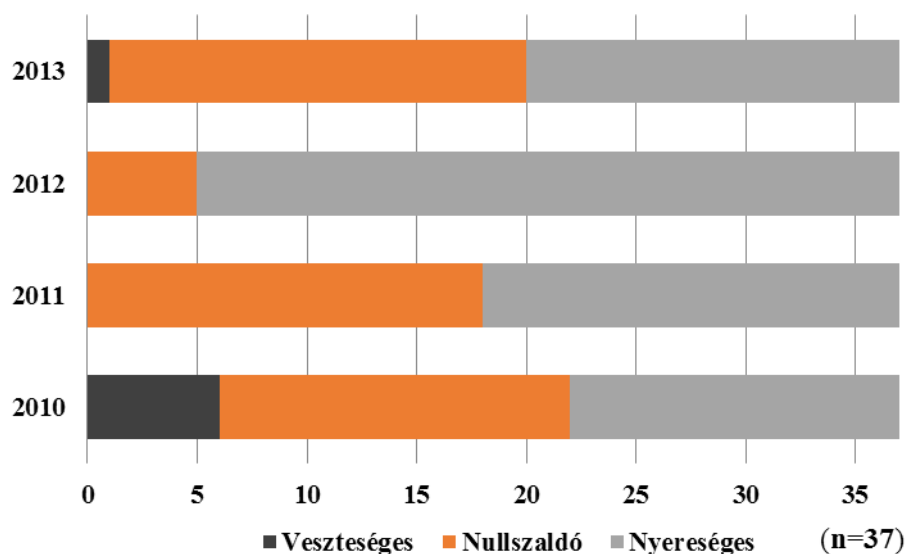
Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2013)

Az elmúlt évek legjelentősebb külpiazi felvásárlója Törökország volt, a válaszadó gazdák 34%–a is ezen a piacon értékesített. Problémát jelent azonban, hogy a 2013. évben a török kereskedők nem kaptak engedélyt a magyar szarvasmarhák importjára. Az intézkedés oka, hogy a 2012. évi aszály miatt fellépő takarmányhiány miatt rengeteg állat került a török vágóhidakra, így hatalmas húsfeleslegek halmozódtak fel a török belpiacon.

Egri (2013) primer felmérésének eredményeiben is megjelenik, miszerint a húsmarha szektorban a termelők legfőképp hízásra alkalmas növendék és vágómarha formájában értékesítenek. A válaszadó gazdaságok 19%-a értékesít tenyészállat formájában, azonban tökehúsként és húskészítményként alig értékesítenek.

A kérdőív további része az ágazatban tevékenykedő termelők együttműködését célozza feltárni. A megkérdezett gazdaságok 92%-a tagja szakmaközi szervezetnek, melyek közé tenyésztő egyesületeket és érdekképviselőket sorolhatunk. A növénytermesztő ágazattal való együttműködés a válaszadók 38%-a szerint lehetne még fokozottabb. A megkérdezett gazdaságok 24%-a nem folytat együttműködést növénytermesztő gazdaságokkal. A felmérésben részt vevő állattenyésztők 27%-a folytat növénytermesztői tevékenységet is. A kérdőív kitért a növénytermesztésből származó másodlagos termékek használatára, mely szerint a hagyományosnak tekinthető szalmát a válaszadók 97%-a felhasználja, azonban a többi lehetőség kiaknázatlannak bizonyult.

A gazdaságok jövedelmezőségére irányuló kérdésekre adott válaszok alapján elmondható, hogy a megkérdezettek 89%-a Európai Unió támogatások nélkül nem tudná fenntartani gazdálkodói tevékenységét. (20. ábra)

20. ábra: A megkérdezett húsmarha tenyésztők gazdálkodási eredményei

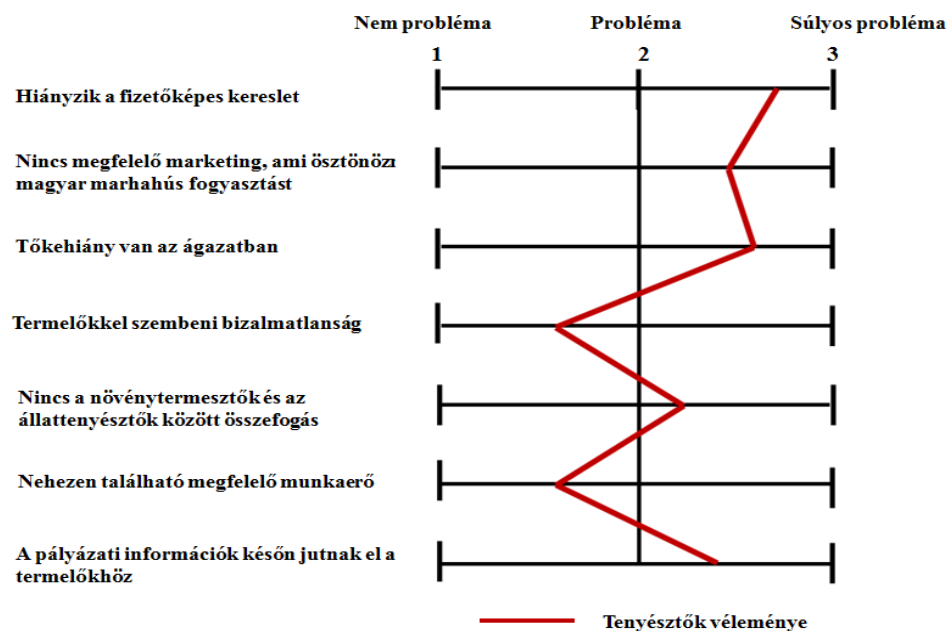
Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2013)

A tenyésztők jövedelmi helyzete pozitív irányba fordult az elmúlt pár évben. A gazdasági világválságot követő recesszió után a 2011. évben a megkérdezettek közül egy gazdaság sem volt veszteséges. Az élénk és magas értékesítési áron történő török piaci ex-

port az egyik fellendítője volt az ágazatnak, azonban a 2013. „import stop” negatív hatással volt a gazdaságok jövedelmi helyzetére.

A piaci problémákra irányuló kérdések eredményei szerint a növénytermesztő és az állattenyésztő ágazatok között alacsony az együttműködés. (21. ábra) A tenyésztők 38%-a szerint az együttműködést tovább lehetne fokozni a teljes ellátási lánc eredményességének növelése érdekében. A húsmarha állományok a válaszadók véleménye szerint kétszeresére lehetnének bővíthetők, a környező szabad gyepterületeket figyelembe véve.

A válaszadók 81 %-a szerint hiányzik a fizetőképes kereslet a magyar piacon, mely súlyos problémaként jelenik meg. Hasonlóan magas értéket kapott a fogyasztást ösztönző marketing hiánya, valamint érezhetően problémát jelent a növénytermesztők és az állattenyésztők közötti összefogás hiánya és a pályázati információk késői eljutása.

21. ábra: A húsmarha ágazat főbb problémái a tenyésztői vélemények alapján

Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2013)

A kérdőív segítségével lehetőségem nyílt a húsmarha tenyésztők szemszögéből megismerni az ágazat helyzetét. A primer kutatásom eredményeit a következő fejezetben a SWOT elemzéssel összesítem.

6. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A húsmarha tenyésztő ágazatban végzett kutatómunka eredménye SWOT mátrixban került összegzésre. Felhasználásra kerültek a kutatás során tanulmányozott szakirodalmak, sekunder adatforrások és a szakemberekkel készített mélyinterjúk. A magyar húsmarha tenyésztő ágazat SWOT mátrix segítséget nyújthat az szektor versenyképességét befolyásoló tényezők értékelésében. (22. ábra)

Erősségek (Strengths)	Gyengeségek (Weaknesses)
- Jelentős húsmarhatartásra alkalmas terület - Alacsony eszközigeny - Kimagasló állategészségügyi környezet - Az unió egyik kiemelten támogatott ágazata - Fontos szerep a vidéki tájfenntartásban	- Hiányzik a fizetőképes kereslet - Nincs megfelelő menedzsment - Tőkehiány - Tartástechnológiai elmaradottság, beruházások hiánya - Nem megfelelő az együttműködés a mezőgazdasági termelők között (növénytermesztés, állattenyésztés) - Tenyésztők gyenge alkupozíciója - Alacsony hazai fogyasztás - Lassú információáramlás - Túlzott adminisztráció - Idősödő állattenyésztő generáció - Időigényes a megtérülés - Munkaigényes a marhagondozás
Lehetőségek (Opportunities)	Veszélyek (Threats)
- Őshonos magyar fajtákra való áttérés - Ökogazdaságok számának növelése, ezzel a biodiverzitás megőrzésének fokozása - Biotermék előállítás (LOHAS fogyasztói csoport) - Marketingeszköz a fogyasztás növelése érdekében - Tenyészállatok és szaporítóanyag exportja - Európai Unió támogatások segítségével stabilizálhatóak a gazdaságok - Kihaszínlatlan földök bevonása	- Időjárásí viszontagságokból eredő kínálat csökkenés, megnövekedett takarmányárak - Új KAP bizonytalanságot hordoz - Földterületek vagyoni joggá válnak - A területalapú támogatás termelői és állattartási tevékenység nélkül is igénybe vehető - Az unióban túltermelés van a minőségi marhahúsból - Hitelromlás az eredethamisítások miatt - Fogyasztói bizalmatlanság jelenléte - Tőkeigényes az új vállalkozás indítása - WTO kötelezettségek - Harmadik országokból érkező élelmiszerek növekvő versenyképessége - Fokozottabb élelmiszerbiztonsági kockázat

22. ábra: A magyar húsmarha tenyésztő ágazat SWOT mátrixa

Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2013)

A húsmarha tenyésztés a magyar vidéki gazdálkodás meghatározó ágazata, melynek alapja az alacsony beruházási kényszer, a tradicionális szaktudás és a támogatás megléte. A figyelmet a gyengeségek elemzésére és stratégiák kidolgozására kell koncentrálni, hiszen belső problémákról van szó, melyeken hatékonyan lehet változtatni.

A fizetőképes kereslet hiánya és a felvásárlási ár fokozatos csökkenése a gazdaságok termelésből származó bevételeit csökkenti, így az agrártámogatásokon keresztül realizált jövedelmek jelentős részét a termelési költségek fedezésére kell fordítaniuk a tenyésztőknek. A jelenleg kiemelten támogatott húsmarha szektorban az uniós forrásokból nem jut beruházásra, mely a versenyképességre hosszabb távon negatív hatást fejthet ki. Az ágazatban jellemző tőkehiány technológiai elmaradáshoz vezet. A magyar húsmarha tenyésztő gazdaságok a Nyugat-Európai és a tengeren túli országokhoz képest technológia fejlesztések területén elmaradottság tapasztalható. A tartástechnológia jelentős tényező a jövedelmezőség tekintetében, hiszen a húsmarha tenyésztés legfőbb bevételi forrása a szaporulatból származik. A nem megfelelő tartási körülmények vagy a gyengébb genetikai adottságokkal rendelkező állományok csökkenthetik a jövedelmezőséget. Külföldön a hústömeg növelésének érdekében néhány esetben hormonkezeléssel serkentik a gazdálkodók az állatok növekedését. Az egyre inkább természetközeli, fenntarthatóságot szem előtt tartó fogyasztók megjelenése – az egészséges és biztonságos élelmiszerellátás érdekében – az ilyen jellegű természetellenes eljárások teljes tilalom alá vonását követelik meg.

Megjelenő meghatározó probléma, hogy hiányzik a növénytermesztők és az állattenyésztők között a megfelelő mértékű együttműködés. Az interjúban elhangzott tenyésztői véleményekben is előtérbe került, hogy a növénytermesztésből származó másodlagos termékek felhasználására való hajlandóság nem elég intenzív. Az állattenyésztők és a növénytermesztő számára is pozitív előnyökkel és költségmegtakarítással járna a fokozottabb összefogás.

A hazai marhahús fogyasztás rohamosan csökken, mely negatívan hat az ágazat versenyképességére. A regresszió miatt hazánk marhahús önellátottsága már eléri a 100 százalék körüli értéket. Problémát jelent, hogy a tenyésztők alkupozíciója nagyon gyenge, így a kereskedők egymással összejátszva lenyomják a felvásárlási árakat. A lassú információáramlás szintén kedvezőtlen, hiszen az aktuális piaci árak és a pályázati lehetőségek későn jutnak el a tenyésztőkhöz.

Az ágazatban tevékenykedő tenyésztők átlagéletkora más szektorokhoz viszonyítva igen magas. Az idősödő gazdák tevékenységét egyre kevesebb fiatal folytatja. Félő, hogy a magas szakértelem és a tapasztalat átadására nem kerül sor, mely szintén az ágazat versenyhátrányát okozhatja. A fiatalok számára a húsmarha tenyésztés az időigényes megtérülés és a munkaigényesség miatt nem a legvonzóbb foglalkozás.

Az ágazat lehetséges kitörési pontjai a lehetőségekben fogalmazódnak meg. A Közös Agrárpolitika vidékfejlesztést célzó támogatásainak egyik fő szempontja a környezeti értékek megőrzése, és a biodiverzitás fenntartása. Ennek tükrében lehetőség nyílik az őshonos fajták újraélesztésére és a kihasználatlan földterületek bevonására. Nagy lehetőségek rejlenek a LOHAS (Lifestyle of health and sustainability) fogyasztói csoport megjelenésében, hiszen fogyasztói szokásaikban a változás iránti igényük erősen megjelenik (Kotler, 2011). Az új fogyasztói csoport tudatosan figyel a minőségre, és a fenntarthatóság jegyében az egészségmegőrzést elősegítő élelmiszereket választja ki. Szükséges lehet a kínálat fokozottabb piaci igényekhez való igazítása. Jövőképként megjelenhet a biogazdaságok fokozott előretörése, azonban a kérdőíveken keresztül tapasztalt tenyésztői vélemény jelenleg elutasító a biotermelés gondolatával kapcsolatban. A legfőbb indok, hogy jelenleg sincs megfelelő fizetőképés kereslet a jó minőségű áru iránt.

Az ágazat veszélyei szemmel láthatóan is túlsúlyban vannak, az elmúlt években kitört eredethamisítási botrányok miatt csökkent a termelőkkel szembeni bizalom, mind a hazai és a nemzetközi piacokon is. Az erősségek közé sorolt kimagasló állategészségügyi környezet a tenyésztők piaci védelmében még fontosabbá vált. Az egyre inkább szélsőségesse váló időjárási tényezők erős megpróbáltatások elé állítják az ágazatban tevékenykedő gazdálkodókat.

A tenyésztők körében bizonytalanság jelenik meg az Új Közös Agrárpolitika 2014. évtől esedékes bevezetését illetően. A primer kutatások kiderült, hogy a mezőgazdasági támogatások biztosítják az ágazat jövedelmének több mint felét, így megalapozott a szektor gazdálkodóinak aggodalma. Az előrejelzések szerint Magyarországot nem fogja az új rendszer hátrányosan érinteni a források mértékét illetően, azonban nagyobb lesz a nemzetgazdasági hatáskörbe tartozó döntéshozatal. Termelői szemszögből problémát jelent, hogy a területalapú támogatások termelői tevékenység nélkül is igényelhetőek, így számos terület hasznosítatlan marad. A vizsgált mintagazdaságban kiütköző probléma, mely szerint a földtulajdonosok nem minden esetben adják ki bérbe területeiket, hiszen a támogatási jogosultság ez esetben a bérlőt illetné, súlyos torzulásokat okoz a KAP támogatások

eredeti céljaiban. Közösségi szintű szemszögből az ilyen „mellékhatások” viszont megoldást jelenthetnek az unió minőségi marhahús túlermelésének megoldásában.

Az Európai Unió 2013. év végéig köteles megszüntetni a WTO–val szemben vállalt kötelezettségeinek megfelelően a vámokat és az exporttámogatásokat. Veszélyt hordoz magában, hogy a nagy versenyképességű, alacsony áru harmadik országokból származó marhahús elárasztja az unió piacait. Ezen felül élelmiszerpiaci kockázatokat is magában rejt, hiszen az unión kívül sokkal enyhébbek az állategészségügyi és élelmiszerbiztonsági követelmények.

Az húsmarha termelő ágazat SWOT elemzésben szereplő gyenge pontok felhívják a figyelmet a fejlesztésre szoruló területekre. A gyengeségek belső tényezők, melyeket megfelelő stratégiával ellensúlyozni lehet.

6.1. STRATÉGIAI ÉS TOVÁBBI KUTATÁSI TÉMAJAVASLATOK A MAGYAR HÚSMARHA SZÉKTOR VERSENYKÉPESEBBÉ TÉTELÉRE

A magyar húsmarha szektor versenyképességét pozitív irányba segíthetné a termelők közötti integráció, hiszen összefogással jobban tudnának alkalmazkodni a folyamatosan változó piaci igényekhez. A húsmarha tenyésztő gazdaságok stratégiájának a nemzetgazdaságon belül a vállalatok termelői részlegéhez hasonlóan kellene működnie. Tudjuk, hogy önmagában csak az alapanyag–termelő tevékenység nem elegendő egy gazdaság fenntartásához és növekedéséhez, további hozzáadott érték képzése is szükséges, mint a feldolgozás. A modern, versenyképes vállalat fennmaradásához szükséges a megfelelő menedzsment, értékesítés és a marketing is. Az egyéni gazdaságok összetett tenyésztői szakmai munkájukon felül nem tudnak eleget tenni ezen funkcióknak, így versenyhátrányba kerülnek.

Javíthatná az értékesítést az ellátási láncok egy szervezeten belül való koncentrálása. A létrejövő értéklánc segítségével a termelőktől a közvetlen fogyasztókig rövidebb utat járna végig a marhahús. A tenyésztők közötti horizontális integrációt az Egységes Nyilvántartási és Azonosítási Rendszer ENAR rendszer segítségével lehetne kivitelezni. Szükségszerű lenne egy szoftver létrehozása is, mely a készletgazdálkodást segítségül hívva egységesen jelentené az országban egy időben eladásra kínált növendék borjúk, vágóállatok, tenyészállatok mennyiségét a piac koncentrálása és nemzetközi piacon való határozott megjelenése érdekében. Az exportpiaci igényeknek való nagyobb megfeleléség esetlegesen javíthatja hazánk húsmarha tenyésztő ágazatának versenyképességét. Természetesen a

téma további kutatásokat és vizsgálatokat igényel, melyhez összetettebb és más szakterületekről származó tudás is szükségeltetne.

A SWOT elemzésben a veszélyek közé sorolt időjárási viszonyok a jelenlegi termelői stratégiát erőteljesen fenyegetik. Új stratégia kialakítását sürgeti az egyre gyakrabban előforduló aszály. Folyamatban van a vis major helyzetek kezelésére kialakítani tervezett támogatási rendszer, mely pénzügyi segítséget nyújtana a takarmánykieséssel küzdő állattenyésztőknek. Hatékonyabb segítség lehetne a takarmány ellátás biztonságának megteremtése állandó takarmánybázisok létrehozásával, hiszen a takarmány hiánya pénzeszközökkel nem mindig oldható meg, így szükséges lenne vésztartalékok képzésére, mely aszályos év esetén felhasználható.

Összefogás és hatékonyabb stratégiák hiányában elképzelhető, hogy a magyar húsmarha tenyésztő szektor versenyképessége nem fog javulást mutatni, hiszen a tenyésztők nem lesznek képesek a fenntartható gazdálkodásra. A vidéki lakosság foglalkoztatásában is problémákat okozhat az ágazat pozíciójának romlása. A megoldások felkutatásával és a megfelelő stratégia felállításával újra fel lehetne lendíteni az évszázados hagyományokkal rendelkező magyar marhahús termelést.

ÖSSZEGZÉS

Témaválasztásom kezdetén számos hipotézis és állítás fogalmazódott meg bennem a magyar marhahús termelő ágazattal kapcsolatban. A válaszok felkutatását a versenyképesség elméleti megközelítésének feldolgozásával kezdtem.

A húsmarha tenyésztő ágazat versenyképességét, az iparági szektorokhoz nem hasonlítható, számos speciális tényező is befolyásolja. Dolgozatomban kiemelten csak a nemzetgazdasági és az agrárpolitikai tényezők versenyképességre gyakorolt hatásának feltárására tértem ki.

Az első hipotézisem beigazolódt, mely szerint mezőgazdasági támogatások nélkül nem tartható fenn a húsmarha tenyésztés. Az állítást a magyarországi becsült termelői támogatások mutatója és a primer kutatásban végzett húsmarha tenyésztő gazdaságok érzékenység vizsgálatában kapott eredmények igazolták.

A szekunder adatgyűjtés során a világpiaci erőviszonyok feltárására törekedtem a marhahús termelésének, fogyasztásának és kereskedelmének területén. Hazánk marhahús termelői szerepe Európai viszonylatban is kis volumenűnek számít. Magyarország marhahús önellátottsági szintje csak a fogyasztás rohamos csökkenése miatt közelít a száz százalékhoz. A tények szerint a *második hipotézisem megdőlt*, mely szerint hazánkban a túltermelés miatt értékesíthető nehezen a marhahús. A probléma okaiként a megfelelő marketing hiánya és a jelenleg a pultokba kerülő silányabb minőségű marhahús sorolható fel.

A húsmarha ágazat külpiaci értékesítésének visszaesését a legnagyobb élőmarha exportőr, Törökország keresleti igényeinek nagymértékű csökkenése okozza. *A harmadik állításom megdőlt*, mely szerint a magas fogyasztói ár miatt alacsony hazánkban a marhahús fogyasztása, hiszen új fogyasztói csoport megjelenése figyelhető meg, akik a minőséget helyezik előtérbe.

Pozitív várakozásra ad okot a magyar marhahús termelő ágazatnak, hogy az egészséges, magas minőségű hazai élelmiszerekre egyre fokozottabbá válhat a fogyasztói kereslet. Az agrárpolitikai támogatásoknak köszönhetően jelenleg fenntartható az ágazat, azonban figyelmet kellene fordítani a beruházásokra, az együttműködésre és a technológiai újításokra, hogy a jövőben stabilabb alapokra kerüljön a magyar marhahús termelő szektor.

IRODALOMJEGYZÉK

Szakirodalom

1. AKI (2013): Állatvágások a hazai vágóhidakon. *Agrárgazdasági Figyelő*, 5. évf. 2. sz., pp. 7.
2. AKI (2013): Vidékfejlesztés a Közös Agrárpolitika 2014-2020 közötti időszakában. *Agrárgazdasági Figyelő*, 5. évf. 2. sz., p. 20.
3. Ángyán J. (2003): Az európai agrármodell, a vidékfejlesztés és a Nemzeti Agár – környezetgazdálkodási Program. *Az Európai Unió agrárgazdasága*, 9-10. sz., pp. 10-15.
4. Balassa B.(1965): Trade Liberalisation and “Revealed” Comparative Advantage. *The Manchester School* Vol. 33, Issue 2, pp. 99–123.
5. Banovic, M. (2010): Consumers’ quality perception of national branded, national store branded, and imported store branded beef. *Meat Science*, Vol. 84, pp. 54–65.
6. Barcellos, M. D. et al. (2010): European consumers' acceptance of beef processing technologies: A focus group study. *Innovative Food Science and Emerging Technologies*, Vol. 11, pp. 721–732.
7. Bárdos E. (2013): Nem csak a gazdák ügye. *Magyar Mezőgazdaság*, 68. évf. 39. sz., pp. 32.
8. Bozsik N. (2004): A magyar agrártermékek versenyképességének vizsgálata. *Gazdálkodás*, 9. sz., pp. 21-33.
9. Chikán A. et al.(2002): *Vállalati versenyképesség a globalizálódó magyar gazdaságban*. Akadémia Kiadó, Budapest, 316 p.
10. Csáki Gy. (2011): *A nemzetközi gazdaságtan és a világgazdaságtan alapjai*. Napvilág Kiadó Budapest, p.109.
11. Dinya L. (2009): Fenntarthatósági kihívások és a biomassza alapú energiatermelés. *Gazdálkodás*, pp. 311-324.
12. Egri E. (2013): Marhahús–piaci körkép. *Magyar Mezőgazdaság*, 68. évf. 37. sz., p. 46.
13. Farkas et al. (2005): Foreign exchange rate policy implications on competitiveness in agriculture. *Gazdálkodás*, 12. sz., p. 13.
14. Findrik M.–Szilár I. (2000): *Nemzetközi versenyképesség – képességek versenye*. Kossuth Kiadó, 181 p.
15. Guerin, B. et al. (2000): A secure health status associated with the production and trade of in vitro derived cattle embryos. *Livestock Production Science*, Vol.62, pp. 271–285.
16. Hajtun Gy. (2013): A KAP sikeres, erős és hatékony közösségi vívmány. *Magyar Mezőgazdaság*, 68. évf. 9. sz., pp. 8-9.
17. Halmai P. (2007): *Az Európai Unió agrárrendszere*, Mezőgazda Kiadó, Budapest, 345 p.

18. Halmai P. et al.(2008-2009.): A vidék jövője – az agrárpolitikától a vidékpolitikáig, *Vezetői összefoglaló. MTA Stratégiai kutatások*, Budapest
19. Heinrich, I. et al. (1999): Zur Schätzung der Wettbewerbskraft ausgewählter Produktionszweige in der ungarischen Landwirtschaft. *Agrarwirtschaft Heft*,8/9, p. 14.
20. Jámbor A. et al. (2009): *Hazai és nemzetközi versenyképességi számítások. Hatékonyság a mezőgazdaságban*. Agroinform Kiadó, Budapest, pp. 237-238.
21. Kalymbek B. – Alimzhanova M.G.(2013): Problems and Perspectives of Joining Agriculture of Kazakhstan to the World Trade Organization.1st World Congress of Administrative & Political Sciences, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 81, pp. 527–530.
22. Kotler, P. (2011): Reinventing Marketing to Manage the Environmental Imperative. *Journal of Marketing*, Vol. 75 Issue 4, pp. 132–135.
23. Kürthy Gy.–Potori N. (2013): A magyar mezőgazdaság PSE mutatója. *AgroNapló*, pp. 16-17.
24. Markó B. – Popp J. (2004): Trade liberalisation and sustainability. *Hungarian Academy of Sciences*, Budapest, pp. 264-269.
25. Marques, P–R. et al. (2011): Competitiveness of beef farming in Rio Grande do Sul State. *Agricultural Systems*, Vol. 104 Issue 9, pp. 689–693.
26. Márton I. (2004): A nemzeti stratégia érdekei. *Magyar Állattenyésztők Lapja*, 7. sz., p. 13.
27. Mészáron K. (2013): A V4-es országok marhahústermelőinek versenyesei az Európai Unió piacain. *Gazdálkodás*, 57. évf. 2. sz., pp. 128-135.
28. Popp J. (2001): Mezőgazdasági termékek–világpiaci kilátások. *Magyar Tudomány*,1. sz., pp. 35-50.
29. Popp J. (2003): A KAP–reform és a többfunkciós mezőgazdaság. *Gazdálkodás*, 4. sz., pp. 48-68.
30. Popp J. (2003): Az agrárpolitikák mozgástere a nemzetközi kereskedelem liberalizálásának tükrében. *Agrárgazdasági Tanulmányok*, 8. sz., AKII, Budapest
31. Popp J.–Molnár A. (2010): Közös Agrárpolitika 2013 után: kihívások és lehetséges válaszok. *Gazdálkodás-Agrárökonómiai Tudományos Folyóirat*, 1. sz., p.2.
32. Porter, M–E. (1990): The competitive advantage of nations. *FreePress*, New York, p. 543.
33. Rezitis, A. et al. (2010): Modeling beef supply response and price volatility under CAP reforms: The case of Greece. *Food Policy*, Vol. 35, pp. 163–174.
34. Schwab, K. (2012): The Global Competitiveness Report. *World Economic Forum*, Geneva, pp. 3-13.
35. Sümegi B. (2013): Marhahús fogyasztói megítélése. *Magyartarka Tenyésztők Egyesületének információs lapja*, 8. évf. 2. sz. pp. 20-21.
36. Szűcs I. (2005): *A szarvasmarha-ágazat gazdasági, szervezési és piaci kérdései*. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 208 p.
37. Takács J. (2001): A verseny társadalmi költsége. *Gazdálkodás*, 2. sz., pp. 83-89.

38. Tímár I. (2004): Versenyképesség a magyar tejágazatban. Doktori értekezés, *Corvinus Egyetem*, Budapest
39. Török Á. (1996): A versenyképesség–elemzés egyes módszertani kérdése. „*Versenyben a világgal*” Műhelytanulmány, pp. 16.
40. Török Á. (1999): Verseny a versenyképességért. *Integrációs Stratégiai Munkabizottság*, pp.33-34.
41. Török Á. et al. (2004): A magyar export nem vám jellegű versenyképességi akadályai. *Közgazdasági Szemle*, 51. évf. 4. sz., pp. 659–678.
42. Vásáry M. (2006): Az egységes támogatási rendszer (SPS) bevezetése Magyarországon. *Magyar Mezőgazdaság*, 4. szám, pp. 21-31.
43. Wagenhoffer Zs. et al. (2006): Húsmarha ágazat az EU-ban. *Magyar Állattenyésztők Lapja*, 3. sz., pp. 8-9.
44. Waldron, S. (2010): A critique of high-value supply chains as a means of modernizing agriculture in China: The case of the beef industry. *Food Policy*, Vol. 35, pp. 479–487.

Egyéb dokumentumok és internetes források

45. 50/2008. (IV.24.) FVM rendelet
46. 61/2009. (V. 14.) FVM-rendelet
47. AKI Élőállat és hús agrárpiaci jelentés – <http://www.agrarunio.hu/hir/magasarakra-szamitanak-az-unios-marhahuspiacon-eloallat-es-hus-agrarpiaci-jelentes-9818.html> (2013.október 4.)
48. AKI FADN – https://www.aki.gov.hu/alkalmazasok/fadn_lekerdezo/jelentes.php (Letöltve: 2013. szeptember 1.)
49. AKI PAIR adatbázis – <https://pair.aki.gov.hu/pair-public/> (Letöltve: 2013. június 15.)
50. Blaskó B. et al. (2011): Állattenyésztési ágazatok ökonómiája. TAMOP 4.2.5 Pályázat – http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_1A_Book_19_Allattenyesztesi_agazati_ekonomia/index.html (Letöltve: 2012. december 28.)
51. European Commission – http://ec.europa.eu/agriculture/50-years-of-cap/files/history/timeline_2012_hu.pdf (Letöltve: 2013. március 16.)
52. EUROSTAT– <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes> (Letöltve: 2012. október 23.)
53. EUvonall Tájékoztató Szolgálat – <http://www.euvonal.hu/index.php?op=mezogazdasag&id=150> (Letöltve: 2013. június 14.)
54. FAO – Food and Agriculture Organization of the United Nations – <http://www.fao.org/corp/statistics/en/> (Letöltve: 2013. augusztus 29.)

55. Fleming, M.E. et al.(2006): Competitiveness and Comparative Advantage of Tree Crop Smallholdings in Papua New Guinea.
<http://www.une.edu.au/febl/econStud/wps.htm> (Letöltve: 2012.12.25.)
56. Global Meat Production and Consumption Continue to Rise (2011)
<http://www.worldwatch.org/global-meat-production-and-consumption-continue-rise-1> (Letöltve: 2013. augusztus 2.)
57. Haszon Agrár Magazin – <http://www.haszon.hu/agrar/cimlapsztori/722-az-uj-koezoes-agrarpolitika-sarokpontjai-.html> (Letöltve: 2012. november 1.)
58. Masters, W. (2004):Measuring the Comparative Advantage of Agricultural Activities: Domestic Resource Costs and the Social Cost-Benefit Ratio. OXFORD, pp.243-250.
59. MVH – Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal –
http://mvh.gov.hu/portal/MVHPortal/default/mainmenu/hirek/kedvezotlen_adottsagu_terulete_20120421_1029368 (Letöltve: 2013. február 6.)
60. OECD – The Organisation for Economic Co-operation and Development –
<http://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/psemanual.htm> (Letöltve: 2013. március 24.)
61. ScienceDirect – <http://www.sciencedirect.com/> (Letöltve:2012. december 27.)
62. The Common Agricultural Policy after 2013 – http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/index_en.htm (Letöltve: 2013. április 26.)
63. USDA – Livestock and Poultry World Markets and Trade. Foreign Agricultural Service, October 2012 (Letöltve: 2013. április 13.)
64. *World Bank* – <http://data.worldbank.org/use-our-data> (Letöltve: 2013. április 25.)

MELLÉKLETEK

**1. MELLÉKLET: EURÓPAI KÖZPONTI BANK (EKB) ÁLTAL KÖZZÉTETT TÁRGY-
ÉVENKÉNTI JANUÁR 1–JÉN ÉRVÉNYES ÁRFOLYAMOK**

Év	EKB árfolyam	
	dátuma	Ft/euró
2009	2009. január 1.	266,70
2010	2010. január 1.	270,42
2011	2011. január 1.	277,95
2012	2012. január 1.	314,58

2. MELLÉKLET: NÉHÁNY ORSZÁG MARHAHÚS ÖNELLÁTOTSÁGI SZINTJE %-BAN

Ország	Marhahús termelés (1000 t)	Népesség (fő)	Termelés (kg/fő)	Marhahús fogyasztás (kg/fő)	Önellátottság (%)
Forrás	*	**	***	****	*****
Év	2011	2011		2007	
Ausztrália	2 110	22323900	94,52	43,5	217,28
Lengyelország	380	38534157	9,86	4,7	209,82
Litvánia	41	3030173	13,53	7,4	182,85
Szerbia	103	7258745	14,19	8,5	166,94
Horvátország	59	4280600	13,78	8,6	160,27
Ausztria	217	8423635	25,76	17,8	144,72
Belgium	272	11047744	24,62	19,4	126,91
Hollandia	382	16693074	22,88	18,4	124,37
Brazília	9 030	196935134	45,85	37,2	123,26
Belarus	235	9473000	24,81	21,9	113,28
Argentína	2 420	40728738	59,42	55,1	107,84
Németország	1 159	81797673	14,17	13,2	107,34
Kanada	1 154	34483975	33,46	32,8	102,03
Lettország	17	2058184	8,26	8,4	98,33
Kína	6 182	1344130000	4,60	4,7	97,86
Spanyolország	606	46174601	13,12	13,8	95,10
Kazahsztán	410	16558676	24,76	26,3	94,15
USA	11 988	311587816	38,47	42,1	91,39
Dánia	133	5570572	23,88	26,6	89,76
Svájc	144	7912398	18,20	20,5	88,78
Franciaország	1 559	65371613	23,85	26,9	88,66
Irán	420	75424285	5,57	6,3	88,39
Csehország	72	10496088	6,86	8,0	85,75
Mexikó	1 804	119361233	15,11	17,9	84,43
Finnország	83	5388272	15,40	18,6	82,82
Bosznia–Hercegovina	25	3839322	6,51	7,9	82,42
Szlovénia	36	2052843	17,54	21,4	81,95
Ciprus	5	1116513	4,48	5,7	78,57
Ukrajna	385	45706100	8,42	11,4	73,89
Olaszország	1 009	60723569	16,62	24,0	69,23
Egyesült Királyság	937	62752472	14,93	22,0	67,87
Svédország	148	9449213	15,66	24,0	65,26
Oroszország	1 625	142960000	11,37	17,6	64,58
Magyarország	26	9971727	2,61	4,3	60,64
India	1 087	1221156319	0,89	1,5	59,34
Törökország	241	73058638	3,30	6,1	54,08
Libanon	44	4382790	10,04	19,5	51,48
Portugália	96	10556999	9,09	18,3	49,69
Japán	500	127817277	3,91	8,7	44,96
Luxemburg	9	518347	17,36	43,8	39,64
Szlovákia	11	5398384	2,04	6,1	33,40
Görögország	59	11299976	5,22	18,1	28,85
Bulgária	5	7348328	0,68	5,0	13,61
Málta	1	416055	2,40	21,0	11,45
Románia	28	21384832	1,31	31,9	4,10

Forrás: OECD (2011), Eurostat (2011), World Bank (2011), FAO (2007) adatai alapján saját számítás

3. MELLÉKLET: SEUROP SZERINTI OSZTÁLYOZÁS

A szarvasmarha hasított testek osztályozása (faggyúzottság)

Minősítési osztály	Leírás
1 - Nagyon gyenge	A vágott test külső felületén a faggyútakaró nagyon vékony vagy teljesen hiányzik. A mellüreg belső felületén nincs faggyú.
2 - Gyenge	Vékony faggyútakaró, az izmok majdnem mindenütt látszanak. A mellüreg belső felületén jól láthatók a bordák közötti izmok.
3 - Közepes	A comb és a lapocka kivételével, faggyúval borítottak, a mellüregben enyhe faggyúlerakodás. A mellüreg belső felületén még láthatók a bordák közötti izmok.
4 - Erős	A vágott test külső felületét faggyú borítja, a comb és a lapocka izmai részben még láthatók. A mellüregben jól látható faggyúlerakodás. A comb izmai között faggyúcsíkok. A mellüreg belső felületén erős faggyúsodás az izmok között.
5 - Nagyon erős	A vágott test egész külső felületét faggyú borítja, erős faggyúlerakodás a mellüregben. A combot majdnem teljesen faggyú takarja, az izmok közötti faggyúlerakodások szemmel már különíthetők el. A mellüreg belső felületén a bordák közötti izmok teljesen át vannak szöve faggyúval.

A szarvasmarha hasított testek SEUROP szerinti osztályozása (izmoltság)

Minősítési osztály	Leírás
S - Kiváló	Valamennyi húsforma erősen kidomborodik (dupla far – culard, double muscled, Doppellender). Comb: erősen kidomborodó és egymástól elváló. Hát: nagyon széles és nagyon vastag a lapockáig. Lapocka: nagyon erősen kidomborodó. A felsál medence-izesülési felhúzódik. A fartó erősen kidomborodik.
E - Kitűnő	Minden húsforma kidomborodik vagy nagyon domború. Comb: erősen domború. Hát: széles és nagyon vastag a lapockáig. Lapocka: erősen domború. A felsál a medence izesüléséig felhúzódik. A fartó erősen kidomborodik.
U – Nagyon jó	A húsformák többnyire domborúak, jól fejlett, erős izomzat. Comb: domború. Hát: széles és vastag a lapockáig. Lapocka: domború. A felsál és a fartó kidomborodik.
R - Jó	Egyenes vonalú húsformák, jól fejlett izomzat. Comb: jó fejlett. Hát: még széles, de keskenyedő a lapockáig. Lapocka: elég jól fejlett. A felsál és fartó erylhén kidomborodik.
O – Elég jó	Egyenes vonalú vagy beesett húsformák, közepesen fejlett izomzat. Comb: közepesen fejlett. Hát: közepesen széles. Lapocka: közepesen fejlett, majdnem lapos.
P - Gyenge	Beesett vagy nagyon beesett húsformák, gyengén fejlett izomzat. Comb: gyengén fejlett. Hát: keskeny, elötűnő csontozattal. Lapocka: lapos, elötűnő csontozattal.

4. MELLÉKLET: A BEVÉTEL ARÁNYOS JÖVEDELMEZŐSÉG ÉRZÉKENYSÉG VIZSGÁLAT

Kiadás növekedés 20%-os takarmányár növekedés	755000	1657500
Bázis költség	8 955 000	19 522 500
Bázis bevétel	17 603 000	27 911 500
Új költség	9 710 000	21 180 000
Jövedelem	7 893 000	6 731 500
Bevétel arányos jövedelmezőség	0,448389479	0,241172993

Bevétel csökkenés értékesítési ár 50%-os csökkenése	4140000	8531250
Bázis költség	8 955 000	19 522 500
Bázis bevétel	17 603 000	27 911 500
Új bevétel	13 463 000	19 380 250
Jövedelem	4 508 000	-142 250
Bevétel arányos jövedelmezőség	0,334843646	-0,007339947

Bevétel csökkenés teljes támogatási összeg nélkül	9323000	10849000
Bázis költség	8 955 000	19 522 500
Bázis bevétel	17 603 000	27 911 500
Új bevétel	8 280 000	17 062 500
Jövedelem	-675 000	-2 460 000
Bevétel arányos jövedelmezőség	-0,081521739	-0,144175824

5. MELLÉKLET: MAGYARORSZÁG ÉLŐ SZARVASMARHA ÉS MARHAHÚS KERESKEDELME ALAPULÓ KOMPARATÍV ELŐNY MUTATÓ (RCA) SZÁMÍTÁSA

Adatok (2011)	Adatok forrása
Magyarország marhahús exportja X aj= 42,688 millió EUR	Forrás: European Commission - EXTERNAL TRADE (2011) For product 0202000000 in Year 2011 Meat of bovine animals, frozen/élő szarvasmarhafélék húsa fagyasztva (KN 0202) 7863,82 ezer EUR= 7,863 millió EUR For product 0201000000 in Year 2011 Meat of bovine animals, fresh or chilled --élő szarvasmarhafélék húsa frissen vagy hűtve (KN 0201) 34824,81 ezer EUR=34,824 millió EUR
Magyarország teljes áruexportja X a= 71448,8 millió EUR	Forrás: KSH Statisztikai Évkönyv (2011)
A marhahús világexportja X wj= 27 425 934 millió EUR	Forrás: OECD (2011)
A világ teljes áruexportja X w= 16 325 861 167 millió EUR	Forrás: (World Bank 2011), OECD (2011)

$$RCA_{aj} = \frac{(X_{aj}/X_a)}{(X_{wj}/X_w)}$$

$$\begin{aligned}
 RCA_{aj} &= \frac{(42,688 \text{ millió EUR} / 71448,8 \text{ millió EUR})}{(27\,425\,934 \text{ millió EUR} / 16\,325\,861\,167 \text{ millió EUR})} \\
 &= \frac{0,0005974627985354547}{0,001679907339616} = 0,35565223417
 \end{aligned}$$

6. MELLÉKLET: KÉRDŐÍV

1 Melyik megyében található a húsmarha állomány?

2 Átlagosan milyen létszámú az állomány? (db)

3 Milyen fajtájú az állomány?

- ☐ Angus
- ☐ Blonde d'Aquitaine
- ☐ Charolais
- ☐ Galloway
- ☐ Hereford
- ☐ Holstein-fríz
- ☐ Limousine
- ☐ Magyartartka
- ☐ Egyéb

4 A vállalkozás milyen tevékenységre specializálódott? (Több válaszlehetőség is jelölhető.)

- ☐ Állattenyésztés
- ☐ Növénytermesztés
- ☐ Húsfeldolgozó üzemeltetés
- ☐ Kereskedelem
- ☐ Szolgáltatás (szaktanácsadás, bér munka)
- ☐ Egyéb:

5 Milyennek ítéli meg a vágómarha piacra jutási esélyeit?

- 1- Nem tudom értékesíteni.
- 2- Nagyon nehéz vevőt találni.
- 3- Nehéz megfelelő árat kínáló vevőt találni.
- 4- Viszonylag könnyen és jó áron sikerül értékesíteni.
- 5- Könnyen és gyorsan, magas áron sikerül értékesíteni.

6 Kinek értékesíti a vágómarhákat?

	Értékesítési csatornák aránya (%)
Belföldi feldolgozónak	
Belföldi nagykereskedőnek	
Belföldi kiskereskedőnek	
Közvetlenül exportálásra kerül	
Közvetlenül a fogyasztónak	
Egyéb	
Összesen	100%

7 A 2013 Kérem elölje meg az 1–től 5–ig terjedő skálán, hogy Ön szerint a felvásárlók milyen árat kínálnak?

1=legalacsonyabb, 5=legmagasabb

	1	2	3	4	5
Belföldi feldolgozó által kínált	☒	☐	☐	☐	☐
Belföldi nagykereskedő által	☒	☐	☐	☐	☐
Belföldi kiskereskedő által ki-	☒	☐	☐	☐	☐
Közvetlen az exportőr által ki-	☒	☐	☐	☐	☐
Fogyasztó által kínált ár	☒	☐	☐	☐	☐

8 A 2013-as évben értékesített külföldre?

- ☐ Igen
- ☐ Nem

9 Külföldi értékesítés esetén közvetlenül kinek exportál vagy exportált az elmúlt években?

- ☐ Feldolgozó
- ☐ Nagykereskedő
- ☐ Kiskereskedő
- ☐ Fogyasztó
- ☐ Nem értékesítettem külföldre
- ☐ Egyéb

10 Az elmúlt években kiknek exportált vagy exportál jelenleg?

- ☐ Feldolgozó
- ☐ Nagykereskedő
- ☐ Kiskereskedő
- ☐ Fogyasztó
- ☐ Nem értékesítek külföldön.
- ☐ Egyéb

11 Milyen feldolgozottsági szinten értékesíti termékeit?

- ☐ Tenyészállat
- ☐ Hízásra alkalmas növendék
- ☐ Vágómarha
- ☐ Tőkehús
- ☐ Húskészítmény

12 Mely országokba exportál vagy exportált az elmúlt években?

13 A vállalkozás tagja szakmaközi szervezetnek vagy egyesületnek?

- ☐ Igen
- ☐ Nem

14 Tapasztalható együttműködés a növénytermesztő vállalatokkal?

- 1- Nem, mert nincs a közelben növénytermesztő.
- 2- Nem, mert nincs rá szükség.

- 3- Igen, mert kénytelenek vagyunk együttműködni.
- 4- Igen, mert kölcsönösen támogatjuk egymás tevékenységét.
- 5- Igen, mert a vállalatunk növénytermesztésre is specializálódott.

15 Az együttműködés során milyen növénytermesztésből származó melléktermékeket használnak fel az állattenyésztésben?

- ☐ Szalma
- ☐ Kukoricaszár
- ☐ Másodvetésű gabonaféle
- ☐ Gyümölcs- és zöldségfeldolgozás melléktermékei
- ☐ Nem használunk melléktermékeket
- ☐ Egyéb

16 Rendelkezik stratégiai partnerkapcsolattal?

- ☐ Igen
- ☐ Nem

17 A környező szabad gyepterületek figyelembe vételével lenne lehetősége növelni a húsmarha állomány létszámát?

- 1- Nem, mert nincs gyepterület a közelben.
- 2- Nem, mert minden környező legelő kihasznált.
- 3- Igen, mert van a közelben még kihasználatlan gyepterület.
- 4- Igen, mert rengeteg a kihasználatlan gyepterület.
- 5- Igen, mert rengeteg a kihasználatlan gyepterület és egyéb parlagon lévő földterület.

18 Véleménye szerint hányszorosára lehetne bővíteni a jelenlegi húsmarha állományát?

- ☐ Nem lehetne bővíteni.
- ☐ 1,5 szorosára
- ☐ 2-szeresére
- ☐ 3-szorosára
- ☐ Még több

19 Az elmúlt éveket tekintve milyen volt gazdálkodásának eredménye?

	Veszteséges	Nullszaldó	Nyereséges
2009	☐	☐	☐
2010	☐	☐	☐
2011	☐	☐	☐
2012	☐	☐	☐
2013 (előreláthatólag)	☐	☐	☐

20 Támogatások nélkül fenntartható lenne a gazdasága?

- ☐ Igen
- ☐ Nem

21 Véleménye szerint a magyar marhahús termelő ágazatra milyen mértékben jellemzőek az állítások?

	Nem probléma	Probléma	Súlyos probléma
Hiányzik a fizetőképes kereslet.	☐	☐	☐
Nincs megfelelő marketing, ami ösztönözné a magyar marhahús fogyasztást.	☐	☐	☐
Tőkehiány van az ágazatban.	☐	☐	☐
A termelőkkel szemben bizalmatlanok a vásárlók.	☐	☐	☐
Nincs a növénytermesztők és az állattenyésztők között összefogás.	☐	☐	☐
Nehezen található megfelelő munkaerő.	☐	☐	☐
A pályázati információk későn jutnak el a termelőkhöz.	☐	☐	☐

22 Véleménye szerint milyen nem említett problémák vannak még, melyek versenyképtelenné tehetik az ágazatot?

23 Látna lehetőségeket az ökotermékek előállításában? (bio marhahús, bioszalámi) Kérem szövegesen indokolja választát!

- ☐ ☐ Igen,
- ☐ ☐ Nem,

7. MELLÉKLET: INTERJÚK FŐBB PONTJAI

Fejér megyei húsmarha tenyésztő:

- „túlzott adminisztráció nehezíti a napi tevékenységet
- túlzott költsége lenne a marketingnek
- a biotermelés lesz a jövő, csak még sokan nem ismerték fel és nem valósítható meg, de egyre égetőbb probléma, hiszen az emberi egészség lenne a legfontosabb
- bizonytalan a piac
- a kereskedők lenyomják az árakat
- nincs megfelelő együttműködés a növénytermesztőkkel, a talaj tápanyag pótlása és a másodlagos növénytermesztésből származó anyagok felhasználása kölcsönösen támogatná egymást”

Csongrád megyei húsmarha tenyésztő:

- „a 2012. évi exportár nem volt megfelelő, az idén a bikák megmaradtak, bedugult az értékesítés
- torzított a keresleti viszonyok alakulása
- a biotermelés emberi munkaigényes, amit nem fizetnének meg
- kihasználatlan legelőterületek, lehetne növelni az állomány létszámát
- a növénytermesztőkkel fokozottabb együttműködés kellene
- állandóan változó rendszer, rövid idő jut a felkészülésre”

Tenyésztő egyesület elnöke:

- „panaszra nincs oka a tenyésztőknek, hiszen nincs jobban támogatott állattenyésztési ágazat Magyarországon, mint a húsmarha tenyésztés
- az agrárpolitika változása a jövőbeni támogatásokat földalapú jogosultsághoz köti
- az tengerentúli országokból érkező olcsóbb marhahús elárasztja az unió piacát
- a magyar export főként élőmarha formájában zajlik, így a legkisebb a hozzáadott érték
- a tartástechnológia okoz nehézségeket hazánkban, magas az elhullás
- Nyugat-Európában csak a minőséget lehet eladni”

Szarvasmarha nagykereskedő:

- „a tenyésztők nem rendelkeznek egységes állománnyal, ami nagyobb volumenű szállítmányt tenne lehetővé
- járni kell az országot, mire egy nagyobb mennyiségű, azonos minőségű és kategóriájú szállítmányt összegyűlik
- a török piac leállításával, sokkal nehezebb a külföldi értékesítés
- Magyarországon nincs megfelelő kereslete a marhának, a marhahús feldolgozása alacsony szintű
- az export magas állategészségügyi követelményeknek való megfelelés után valósulhat csak meg, nem minden tenyészet alkalmas”

